

NKE STRATÉGIAI VÉDELMI KUTATÓKÖZPONT ELEMZÉSEK – 2012/4

1241 Budapest Pf: 181 Tel: 432-90-92 Fax: 432-90-58

www.svki.zmnc.hu

Politikai erővonalak, választási földcsuszamlás a posztmubárai Egyiptomban

A tanulmány a 2011. februári hatalmváltástól a felsőházi választások első fordulójának végéig elemzi az elmúlt egy esztendő egyiptomi politikai folyamatait. Ennek során kitér az „arab tavasz” néhány sajátosságára, a posztmubárai átmenet alkotmányjogi kereteire, az „alkotmány feletti elvekről” szóló tervezet főbb tartalmi elemeire, a belpolitikai polarizáció erősödésére, továbbá a választási törvényre, a főbb politikai csoportosulások programjára. Bemutatja a tavaly novemberben kezdődött alsóházi, s a 2012. január végén kezdődött felsőházi választások jelentős iszlámista sikert hozó eredményeit, s megvizsgálja ezek hatásait. Az írás azzal a konklúzióval zárul, hogy a török modellhez hasonló alternatíva hosszabb távú stabilizálódása nem garantált Egyiptomban. Egy újabb átmeneti időszak után nem kizárt az iszlám értékekre fokozottan építő, az iránítól eltérő szerkezetű politikai formáció kialakulása. Utal arra is, hogy a jelen problémái szempontjából a kormányzati rendszert tekintve a legszerencsésebb egy félelnöki berendezkedés lenne.

A tiltakozó demonstrációk hatására a közel három évtizede az ország élén álló Hoszni Mubárák elnököt az egyiptomi hadsereg 2011. február 11-én távozásra kényszerítette. A tunéziai Ben Ali után ő volt a második térségbeli vezető, akit a közel-keleti/észak-afrikai (MENA) régióban immár egy esztendeje tartó átalakulás, az „arab tavasz” elsodort. A vihar keltette hullámok azóta más térségbeli országokat is elértek. A következmények főként olyan köztársasági berendezkedésű országokban vezettek a politikai építmény megrendüléséhez, ahol a vezetés szellemi arculatára a múlt századi arab nacionalizmus gyakorolt meghatározó befolyást. A keletkezett ürbe benyomuló politikai erők közül több érintett államban a szunnita irányzathoz tartozó Muszlim Testvérek (MT) váltak a legnagyobb vonzerővel rendelkező szereplőkké. A térség egyik legrégebb vallási alapon nyugvó politikai szervezetének átütő sikere láttán egyes elemzők „arab tavasz” helyett a „Muszlim Testvérek tavaszáról” írtak.¹ Ezt igazolták az októberi tunéziai alkotmányozó nemzetgyűlési, az ezt követő marokkói parlamenti, valamint a november végén kezdődött egyiptomi alsóházi választások eredményei.² Itt az MT nemzetközi mozgalmának 1928-ban létrejött „anyaszervezete” által létrehozott csoportosulás és szövetségesei a képviselői helyek közel felét szerezték meg. Ha ehhez hozzávesszük a radikálisabb platformmal a második helyen befutó szalafita párt által vezetett koalíció mandátumait, akkor már több mint 70 százalékot kapunk. Azaz az arab világ legnépesebb és legnagyobb kulturális kisugárzással rendelkező állama törvényhozásának meghatározó erői az elkövetkezendő években iszlámista pártok lesznek. Ezt a politikai trendet erősíthetik a szomszédos Líbiában idén tervezett választások, ahol az itteni MT közreműködésével nemrég létrejött csoportosulásnak jó esélye van arra, hogy a Kaddáfi utáni új politikai erőter fajsúlyos szereplőjévé váljon. Az MT Jordániában és Jemenben is fontos politikai tényező, s egy hatalmi váltás esetén Szíriában is jelentős politikai támogatottságuk lehet. A palesztinai szerveződés, a 2006-ban választásokat nyert, jelenleg a Gázai övezetet uraló Iszlám Ellenállási Mozgalom (Hamász) közelmúltban tapasztalható politikai felértékelődése növelte annak esélyét, hogy az idén tervezett választások megtartása esetén ismét az élen végezzenek.

¹ Jamie Weinstein: Ibn Warraq: 'Arab Spring should be renamed The Muslim Brotherhood Spring'. 12/13/2011. (<http://dailycaller.com/2011/12/13/ibn-warraq-arab-spring-should-be-renamed-the-muslim-brotherhood-spring/#ixzz1jXeQpqGO>) A Guardian elemzője pedig a „politikai iszlám” korszakának beköszöntéről ír, mely az „arab tavasz” egyik legmaradandóbb öröksége lehet. Peter Beaumont: Political Islam poised to dominate the new world bequeathed by Arab spring, 3 December 2011 (<http://www.guardian.co.uk/world/2011/dec/03/political-islam-poised-arab-spring>).

² A tunéziai szerveződés, az al-Nahda (Újjászületés) a mandátumok 41, a második helyen végzett baloldali Kongresszus Párt a Köztársaságért (CPR) 14 százalékát szerezte meg. Ennahda wins Tunisia's elections, 28 Oct. 2011, (<http://english.aljazeera.net/news/africa/2011/10/2011102721287933474.html>). Marokkóban az Igazság és Fejlődés Pártja a 395 helyből 107, a második helyre befutó csoportosulás, a Függetlenségi Párt 60 mandátumot szerzett. Morocco elections a foretaste for Egyptians (<http://weekly.ahram.org.eg/2011/1074/re4.htm>).

A MT látványos politikai előretörése egy évtizedek óta tartó átalakulási folyamat következménye. A modernizációs kudarcok, a neopatrimoniális hatalomgyakorlás, a globalizáció kihatásai nyomán jelentkező térségbeli ellenreakció az iszlám értékek szerepét a mindennapokban és a politikai identitást tekintve is nagyban felerősítette.³ A 2008-ban kezdődő nemzetközi gazdasági és pénzügyi válság következtében az elszegényedés, a társadalmi polarizáció a MENA-térség számos országában fokozódott. Ez a folyamat növelte a karitatív tevékenységre hangsúlyt helyező, az iszlám elveivel összhangban álló modernizációt, a pluralizmus tiszteletben tartását, a nyugati társadalmak „káros hatásaitól mentes” fejlett civilizáció létrehozását ígérő szerveződés vonzerejét. A MT a történetük korai szakaszára jellemző radikális felfogáson túllépő eszmei platformja az iszlám mellett nacionalista, liberális, baloldali értékelemeket is tartalmaz. A társadalom átfarmálását, politikai filozófiájuk megvalósítását a fokozatosság elve alapján képzelik el. Az irányzat térségbeli hatalmi menetelése a poszt-washingtoni konszenzus beköszöntének időszakára esik, amikor a liberális elvekre épülő modernizáció felemás eredményei miatt a periférikus, félperiférikus társadalmakban az állam szabályozó szerepe, a tőkepiac ellenőrzése, bizonyos szociálpolitikai aspektusok érvényesítése jóval nagyobb szerepet kap, mint korábban. Az MT az „arab tavasz” kezdetétől aktív szerepet játszott a nacionalista rezsimek megdöntésére irányuló megmozdulásokban, s a kapcsolódások mellett sok vonatkozásban szemben áll a síita befolyás növekedésével együtt járó iráni hatalmi szándékokkal.⁴

Az „arab tavasz” kihatásai a térségbeli hatalmi státusz quóban is módosulásokhoz vezetnek: Törökország befolyása növekedett, Izrael izolációja erősödött, Irán expanziója megtorpant, az Egyesült Államok terrorizmus elleni háborúban megtépázott tekintélye tovább hanyatlott. Ez utóbbi tendencián az sem változtatott, hogy az elmúlt évek során Barack Obama elnök bizalmi indexe a térség több államában átmenetileg növekedett.⁵ Washington legfőbb stratégiai céljának, akárcsak a múltban, jelenleg is az itteni nyersanyagforrásokhoz való hozzájutást, a katonai, piaci pozíciók biztosítását tekinti. Az ezt veszélyeztető ambíciók semlegesítése most elsősorban az iráni hatalmi törekvések elleni fellépést jelenti. Amerika ebben első számú térségbeli szövetségese, Izrael mellett főképp a gazdag öböl menti szunnita arab államokra támaszkodik. Az „arab tavasz” egyben vízvonalzó az Egyesült Államok regionális politikájában: Washington elfogadja, hogy a korábban politikai korlátozásnak, represszióknak kitett, de egy ideje a „demokrácia játékszabályait” elfogadó MT, az általuk létrehozott csoportosulások a térség több államában fontos belpolitikai szereplők, akár kormánytényezők is lehetnek. A váltásra közvetett módon Obama elnök is célzott a közel-keleti fejleményekkel foglalkozó, 2011. május 19-én elhangzott emlékezetes beszédében.⁶ A struktúrákba integrá-

³ A Pew Research Center 2010 decemberében, tehát alig néhány héttel a Mubárak elleni megmozdulás-sorozat kirobbanása előtt nyilvánosságra hozott, a muszlimok között végzett felmérésében Egyiptomban a megkérdezettek 95 százaléka szerint helyénvaló, hogy az iszlám jelentős szerepet kapjon a politikai életben. Ugyanerre a kérdésre Libanonban a válaszadók 72, Jordániában 53, Törökországban 45 százaléka választott egyetértően. Arra a kérdésre, hogy a demokratikus berendezkedést más kormányzati formánál kedvezőbbnek tartja-e, Egyiptomban a megkérdezettek 59, Jordániában 69, Törökországban 76, Libanonban 81 százaléka válaszolt igennel. Sokatmondóak azok az adatok, amelyek a kemény büntetések társadalmi megítéléséről szólnak. Egyiptomban a házasságtörés esetén a megkövezést a válaszadók 82, lopás, illetve rablás elkövetése miatt a korbácsolást, kézcsonkítást 77, a muszlim vallás elhagyása miatt a halálbüntetést 84 százaléka helyeselné. Ugyanezekre a kérdésekre Jordániában a válaszadók 70, 58, 86 százaléka válaszolt igennel. Libanonban és Törökországban a mutatók jóval mérsékeltebbek voltak: 23, 13, 6, ill. 16, 13, 5 százaléka. Pew Global Attitudes Project. Muslim Publics Divided on Hamas and Hezbollah, Must Embrace a Role for Islam in Politics, 12.02.10 <http://www.pewglobal.org/2010/12/02/muslims-around-the-world-divided-on-hamas-and-hezbollah/>.

⁴ A szunnita és síita irányzat közötti hídépítés nem idegen sem a Khomeini-féle irányzattól, sem pedig a MT-től. Az iráni síitizmus mögött meghúzódó perzsa nacionalizmus expanzív törekvései, s a szunnita területeken folytatott erőszakos térítőkénység azonban számos esetben jelentős feszültségforrás volt. Az MT nemzetközi mozgalmához tartozó szerveződések közül Teherán szándékaival szemben különösen az illegálisba szorított szíriai csoportosulás fogalmaz meg kritikus véleményt. A damaszkuszi hatalmi gépezetet irányító baaszisták a síita irányzathoz tartozó alaviták, a rendszer legszorosabb térségbeli szövetségese pedig Irán. Samuel Helfont: The Muslim Brotherhood and the Emerging 'Shia Crescent', <http://www.fpri.org/orbis/5302/helfont.muslimbrotherhood.pdf>.

⁵ Egyiptomban 2006-ban a megkérdezettek 30, 2010-ben 17, 2011 tavaszán 20 százaléka nyilatkozott kedvezően az Egyesült Államokról. Jordániában ezekben az években a százalékos mutató 15, 21, 13, Törökországban 12, 17, 10, míg Libanonban 2010–2011-ben 52, illetve 49 százaléka volt. Az arab tavasz időszakában Egyiptomban a megkérdezettek 79, Jordániában 84, Törökországban 77, Libanonban 49 százaléka vélekedett negatívan az amerikai politikáról. Pew Global Attitudes Project, Arab Spring Fails to Improve U.S. Image, May 17, 2011 <http://www.pewglobal.org/2011/05/17/arab-spring-fails-to-improve-us-image/>.

⁶ Az elnök többek között kifejtette, hogy országának nem pusztán a közel-keleti térség stabilitása, hanem az itt élő emberek legitím aspirációinak elősegítése is érdeke. Támogatni fogják a politikai, gazdasági reformot, a demokráciára való átmenetet a régióban. (Remarks by the President on the Middle East and North Africa, May 19, 2011, <http://www.whitehouse.gov/the-press->

lódó iszlámisták jelentős támogatást kapnak az arab olajmonarchiáktól, közülük is elsősorban Katartól, Szaúd-Arábiától, valamint az Egyesült Arab Emírségektől. A „arab tavasz” egyáltalán nem mellékes tényezője, hogy a nyugati és az öböl menti tőke erősen érdekelt a piacnak a politikai változások nyomán bekövetkező újrafelosztásában.

Az arab térségben zajló átalakulási folyamatra jelentős hatást gyakorolnak az Egyiptomban zajló fejlemények, ezek értékelése során a tanulmány először a parlament alsó házába történő választásokhoz vezető út főbb állomásait igyekszik röviden áttekinteni.

A posztmubáraki átmenet alkotmányjogi keretei

A 2011. februári kairói őrsváltás után kezdődő átmeneti korszakban a hatalom centrumába a Fegyveres Erők Legfelső Tanácsa (Supreme Council of the Armed Forces – SCAF) került. Az államfő irányítása alatt álló, ritkán összehívott, katonai-szakmai kérdésekkel foglalkozó testületet még az 1970-es években Szadat elnök hozta létre. A Mubarak lemondásában kulcsszerepet játszó 19 tagú SCAF élére Mohamed Huszein Tantávi védelmi és hadiipari miniszter került, aki ideiglenesen az államfői teendőket is átvette. A katonai tanács által ezekben a napokban kiadott dokumentumok közül az átmeneti időszak teendőit a legrészletesebben a február 13-án közzétett ötödik kommuniké tartalmazta, amely bejelentette a parlament alsó- és felsőházának, a Népi Gyűlésnek és a Konzultatív (Súra) Tanácsnak a feloszlását, a hatályos alaptörvény felfüggesztését. A dokumentum a további intézkedések között említette, hogy bizottságot állítanak fel az alkotmánymódosítás előkészítésére, és sor kerül a parlamenti és elnökválasztás megtartására. Hangsúlyozta, hogy a SCAF tiszteletben tartja az ország nemzetközi kötelezettségeit. A katonai vezetők bejelentették, hogy az átmeneti időszakban a testület rendeleti úton fog kormányozni, s hat hónapig, vagy a parlamenti és elnökválasztásokig fogja az ország ügyeinek irányítását ellátni.⁷ Ez utóbbi megfogalmazás lehetővé tette, hogy a katonai vezetők akár egy hosszabb átmeneti időszakra berendezkedjenek.

A Mubarak eltávolítása után megjelent értékelő írások egy része a január 25-én kezdődő eseményeket a hatalmi hierarchia élén bekövetkező változás alapján nem kis túlzással forradalomnak tekintette, de voltak, akik a fordulatot a tüntetések által leplezett katonai hatalomátvételnek nevezték.⁸ A jövő útját fűrkésző írásokban gyakran felbukkant 1952 júliusának analógiája, amikor a puccsal hatalomra került hadsereg eleinte azt a benyomást keltette, hogy csak rövid időre veszi kézbe az ügyek irányítását. Utána azonban „elfelejtettek visszamenni a laktanyákba”, s megkezdődött egy autoritárius struktúra kialakítása, amelynek főbb tartópillérei a mubáraki időszakban is megmaradtak. E történelmi tapasztalatból, a hadsereg érdekeiből kiindulva voltak, akik a mubarakizmus Mubarak nélküli scenáriót, a korábbi rendszer kozmetikai változtatásokkal történő folytatódását vizionálták.⁹ A SCAF számos tagjától elvi-

office/2011/05/19/remarks-president-middle-east-and-north-africa). A beszédet sokrétűen értékelő írásában Jonathan Rynhold, a tel-avivi Begin-Sadat Center for Strategic Studies elemzője teljes joggal mutatott rá arra, hogy a demokráciába való átmenet egyik fontos feltétele, a liberális tradíció nincs jelen ezekben az országokban. A fennálló status quo legnépszerűbb alternatíváját az „iszlámizmus” jelenti. Stratégiai szempontból nem az a fontos, hogy kik tüntetnek, hanem az, hogy politikailag kik profitálnak az eseményekből. Ezek nagy valószínűséggel a liberális értékek ellenfelei lesznek. Gazdik Gyula: Az izraeli–palesztin viszony újabb fejleményei, az Obama-beszéd kihatásai II. Nemzet és Biztonság, 2011/6. 11. o.

⁷ Text of Communique No. 5 issued by the Egyptian military Sunday, Posted on Sunday, February 13, 2011 <http://www.mcclatchydc.com/2011/02/13/108643/text-of-communicue-no-5-issued.html>.

⁸ A kairói hatalomátvételről szóló írásában a Stratfor neves elemzője, George Friedman úgy vélte, hogy lépésével a hadsereg meg akarta akadályozni, hogy Mubarakot a katonai múlttal nem rendelkező fia kövesse az elnöki székben. Ami történt, nem forradalom, hanem katonai puccs volt. A tüntetők nem a rezsim bukását, hanem Mubarak távozását követelték. A Tahrir téren demonstráltak 300 ezernél egyszer sem voltak többen. Számuk messze elmaradt az 1989-es kelet-európai, s az 1979-es iráni tiltakozókéttól. A cikk szerint az sem biztos, hogy a kairói demonstráltak követeléseit híuen tükrözték az ország lakosságának hangulatát. (George Friedman: Egypt: The Distance Between Enthusiasm and Reality. February 14, 2011 http://www.stratfor.com/weekly/20110213-egypt-distance-between-enthusiasm-and-reality?utm_source=GWeekly&utm_medium=email&utm_campaign=110214&utm_content=readmore&elq=150f0d2597fa4a0da67bf54c86d9b223).

⁹ Ellis Goldberg, a University of Washington és a kairói American University tanára a fordulat napján, február 11-én közreadott dolgozatában nem zárta ki az átmeneti időszak után egy nyitottabb politikai rendszer létrejöttének a lehetőségét, de a történelmi tapasztalatokból kiindulva a korábbi politikai szerkezet továbbélését reálisabb alternatívának tartotta. Az elnöki helyett egy parlamenti rendszer kialakítása ugyanis a hadsereg által 1952-ben létrehozott hatalmi struktúrát aláásná. Nem pusztán a tisztikar támaszát jelentő elnök jogkörét korlátozná, hanem egy új üzleti elit érdekeit képviselve a parlament olyan törvényeket is hozhat, melyek a hadsereg gazdasági pozícióit súlyosan érinthetik. (Ellis Goldberg: Mubarakism Without Mubarak. Why Egypt's

leg ugyan nem állt távol az ilyen szándék, de az adott körülmények között a hadsereg fajsúlyos szerepének megőrzése csakis a politikai játéktér kiszélesítésén keresztül volt elképzelhető.

Maguk az alkotmányjogi változások két lépcsőben történtek, s először az 1971-es alaptörvény ellenzéki politikai erők által leginkább kritizált rendelkezéseinek módosítására került sor. A népszavazással 2011. március 19-én jóváhagyott csomag kilenc pontot érintett. Ezek közül az egyik legfontosabb a 77. cikkely megváltoztatása volt, amely a köztársasági elnök hivatali idejét az addigi hatról négy évre csökkentette, s az addigi korlátlan újraválasztás helyett csak a ciklus egyszeri megismétlését tette lehetővé. Sokak kívánságának tett eleget a 179. cikkely eltörlése, amely lehetővé tette, hogy a köztársasági elnök a terrorista cselekedet elkövetésének vádjával illetett polgári személyek ügyét akár katonai bíróság elé is utalhassa. Ehhez részben kapcsolódott a szükségállapot elrendelését szabályozó 148. cikkely módosítása. E szerint az elnök e szándékát jóváhagyás végett a Népi Gyűlésnek a korábbi 15 helyett 7 napon belül kell, hogy jelezze. A szükségállapot hat hónapnál tovább fenntartása csakis népszavazás útján lett lehetséges. A választások szempontjából fontos volt 88. cikkely módosítása, amely visszaállította a voksolás korábbi bírói monitorozását. Az alkotmányozás szempontjából figyelemre méltó volt 189. cikkely kiegészítése, amely a köztársasági elnöknek az alkotmánymódosítási kezdeményezését a kabinet előzetes jóváhagyása után tette lehetővé. A parlament módosítási kezdeményezését az alsóház tagjainak egyharmada helyett az alsó- és felsőházi képviselők felének támogatásához köthette. A revideált alkotmányt mindkét esetben népszavazásnak kell jóváhagynia. Ehhez a cikkelyhez mellékeltek azt a rendelkezést, amely a létrejövő új parlamentet kötelezi arra, hogy működése megkezdését követően hat hónapon belül alkotmányozó gyűlést hívjon össze az új alaptörvény kidolgozására.¹⁰

Az alkotmánymódosítási tervet a 41 százalékos részvétellel lebonyolított népszavazáson közel 80 százalékos támogatást kapott.¹¹ Az elfogadott változtatások az átmeneti időszak legális kereteihez elégtelenek voltak. Ha így marad, akkor a módosítások elfogadása után reaktiválni kellett volna a február 13-án felfüggesztett alkotmányt. Ebben az esetben SCAF is befejezhette volna politikai működését, mivel egy ilyen testület közjogi funkcionálására az 1971-es alaptörvény nem adott lehetőséget. A katonák a népszavazás után is azt mondták, hogy a korábbi alkotmány a módosítások ellenére sem érvényes, ami zavart keltett. A voksolás mindenestre jól érzékeltette, hogy a társadalmon belül kisebbségben vannak azok az erők, amelyek a korábbi centralizált rendszer gyors lebontását, a demokratizálás átfogóbb térnyerését szorgalmazzák. Ezek közé tartoztak a jobb módú családok, az iszlámisták megerősödésétől tartó keresztények, a Mubárak elleni megmozdulásokban jelentős szerepet vállaló ifjúsági szervezetek, illetve a liberális politikai erők egy része. A felemás népszavazáson a módosítással egyetértő többség a struktúra részleges átalakítását, a „mielőbbi konszolidációt” támogatta. Ezek közé tartozott többek között a legszervezettebb ellenzéki erőt alkotó MT, amelynek érdeke volt a parlamenti választások mielőbbi megtartása.

A SCAF átmeneti korszakban betöltött szerepének erősítése, távlati érdekeinek megalapozása, az MT irányába tett politikai gesztusok egyaránt jelen voltak az átmeneti időszak politikai viszonyainak legális keretét adó, március 30-án közreadott „alkotmányos deklarációban”. A társadalmi nyilvánosság teljes kizárásával összeállított, 63 cikkelyből álló dokumentum számos rendelkezést szó szerint átvett az 1971-es alkotmányból. Megtalálhatók voltak benne a népszavazáson módosított rendelkezések, sőt az is kiderült, hogy a SCAF a felfüggesztett alaptörvény több más pontját is módosította. Az „ideiglenes alkotmány” 2. cikkelye az 1971-es dokumentumhoz hasonlóan az iszlámot államvallásnak, de az iszlám jogot a törvénykezés „alapvető forrása” helyett „legfőbb forrásának” nyilvánította. A politikai pártokról szóló korábbi alkotmányos rendelkezés tiltotta a „vallásra való hivatkozással”, vallási alapon,

Military Will Not Embrace Democracy. February 11, 2011 <http://www.foreignaffairs.com/articles/67416/ellis-goldberg/mubarakism-without-mubarak>).

¹⁰ A népszavazásra került csomagban szerepelt még a köztársasági elnökválasztás jelöltjeinek indulását egyszerűsítő, a köztársasági elnöki tisztség betöltésének előfeltételeit szigorító, az alelnök kinevezését, valamint a képviselőhelyek betöltésének törvényességi óvásáról szóló javaslat. Egypt's proposed constitutional amendments, 15 Mar 2011, <http://english.aljazeera.net/indepth/spotlight/anger-in-egypt/2011/03/20113156309594476.html>.

¹¹ Gazdik Gyula: Egyiptom útkeresése a posztmubáraki korszakban II. Nemzet és Biztonság, 2011/4. 3–14. 7–8. o.

valamint nemi és származási diszkrimináción alapuló szerveződések létrejöttét.¹² A deklarációnak a politikai, szakmai, társadalmi csoportosulások létrejöttével foglalkozó 4. pontja már csak a vallási, a faji és származási alapon álló csoportosulások politikai tevékenységének tilalmáról beszélt. Ez például annyit jelentett, hogy korábban nem pusztán az MT, hanem egy általa politikai céllal létrehozott csoportosulás sem indulhatott volna a választásokon, most azonban ez utóbbi lehetővé vált. Az „ideiglenes alkotmány” biztosította az alapvető szabadságjogokat, s bejelentette, hogy a köztársasági elnök vezetésével Nemzetvédelmi Tanácsot fognak felállítani. A dokumentum hosszan foglalkozott a képviselő-testületek jogállásával, összetételével. Ezzel kapcsolatban 33. cikkelye hangsúlyozta, hogy a Népi Gyűlés a megválasztása után azonnal megkezdi a törvénykezéssel, a közpolitikával kapcsolatos felhatalmazásainak ellátását. A kompetenciák konkrét felsorolásánál azonban a dokumentum csak három területet jelölt meg: a fejlesztéspolitika fő irányainak meghatározását, a költségvetést, illetve a végrehajtó hatalom felügyeletét. A SCAF politikai szerepét legitimáló 56. cikkely leszögezte, hogy a testület jogosult az ország irányítására. Ebből adódóan törvényeket hozhat és opponálhat, megszabhatja a költségvetés irányait, kinevezheti és elmozdíthatja a kormány tagjait, katonai és polgári tisztségviselőket. Összehívhatja és elhalaszthatja a parlament alsó- és felsőházának üléseit, dönt a kinevezett képviselők személyéről, külföldön képviseli az államot, nemzetközi szerződéseket írhat alá. A SCAF-nak „hatalmában áll” az államfői teendők ellátásával a testület vezetőjét vagy egy tagját megbízni. A választások utáni időszakot tekintve fontos volt a 60. cikkely, amely kimondta, hogy a Népi Gyűlés és a Súra Tanács megválasztása után a SCAF a kinevezett képviselők kivételével hat hónapon belül összehívja a két ház együttes ülését abból a célból, hogy „létrehozzák” a 100 tagú alkotmányozó gyűlést. Ennek a testületnek az új alaptörvény elkészítésére hat hónap áll a rendelkezésére, s a dokumentumot elkészülte után 15 napon belül népszavazásra bocsátják. A 61. cikkelyből kiderült, hogy a SCAF a parlament, illetve az új elnök megválasztásáig fogja ellátni az ország kormányzásával összefüggő teendőket.¹³ Innen tehát már eltűnt a februári kommunikációnak a hatalomgyakorlás időtartamáról szóló mondata első fele, amely féléves terminus lehetőségéről szólt. A dokumentum alapján arra is lehetett gondolni, hogy a háttéralkukon született megállapodás híján a SCAF akár 2013 tavaszáig/nyaráig elhúzhatja a hatalomátadást. Noha megjelölték a képviselő-testület kompetenciáit, nem lehetett tudni, hogy a széles körű felhatalmazással rendelkező katonai tanács a gyakorlatban e területeken nem fogja-e keresztelni a parlament szándékait. Ez különösen érvényes volt a költségvetésre. Hasonlóképp nem volt egyértelműen leszögezve, hogy az alkotmányozó testületet a parlament jelöli-e ki, vagy egy betervezett listát fog elfogadni.

A politikai polarizáció erősödése, az „alkotmány feletti elvek”

A politikai instabilitás az alkotmányos deklaráció nyilvánosságra kerülése után is folytatódott. Április elején újabb megmozdulás-sorozat kezdődött, melynek fő ösztönzője a Mubarak megbuktatásában jelentős szerepet vállaló heterogén tömörülés, a Forradalmi Ifjúsági Koalíció (Revolutionary Youth Coalition – RYC) volt.¹⁴ Követeléseik között szerepelt a forradalom idején a tüntetőkkel szemben elkövetett erőszakért, a régi rendszer visszaéléseiért felelős vezetők, köztük Mubarak és fiainak bíróság elé állítása, a visszarendeződés megakadályozása, a szükségállapot feloldása, továbbá a katonai uralom felszámolása, a reformok felgyorsítása, s az új alkotmány mielőbbi kidolgozása. Mindez nyílt kihívás volt a SCAF hatalmával szemben. A helyzetet súlyosbította, hogy április 9-én a katonák a Tahrír téren beelöltek a tömegbe, az incidensnek két halálos áldozata és számos sebesültje volt. A hatóságok eljárást kezdeményeztek a megmozdulásokat szervező aktivisták ellen, de ezzel párhuzamosan április 13-

¹² Constitution of the Arab Republic of Egypt, http://www.sis.gov.eg/En/LastPage.aspx?Category_ID=208

¹³ Constitutional Declaration: A New Stage in the History of the Great Egyptian People, http://www.sis.gov.eg/En/LastPage.aspx?Category_ID=1155.

Nathan J. Brown - Kristen Stilt: A Haphazard Constitutional Compromise, April 11, 2011, <http://carnegie-mec.org/publications/?fa=43533>.

¹⁴ A tömörüléshez sokan csatlakoztak az MT ifjúsági szervezetéből, a résztvevők között voltak az Április 6. Ifjúsági Mozgalom, a Mohamed el-Baradei vezette Nemzeti Tömörülés a Változásért támogatói, liberális és baloldali politikai csoportosulások, független szerveződések ifjúsági tagozatainak tagjai.

án Mubarakot és két fiát 15 napra vizsgálati fogságba vetették. Három nappal később pedig a Legfelső Adminisztratív Bíróság elrendelte a korábbi domináns parlamenti csoportosulásnak, a Nemzeti Demokrata Pártnak (NDP) a feloszlását. Így az állambiztonsági struktúra után a mubarakai rendszer egy másik fontos tartópillére tűnt el a politikai színtérről.¹⁵ A hadsereget ért éles kritikák miatt a SCAF képviselői az április 12-én tartott sajtótájékoztatón alig burkolt fenyegetéssel kifejtették, hogy a hadsereg és a nép közötti bizalom lehetővé teszi számukra, hogy úrrá legyenek azokon a kísérleteken, amelyek megpróbálnak viszályt kelteni közöttük. A hadsereg a nemzet legfőbb összetartó eleme, ezért bármely ellene irányuló támadás a nemzet létét is érinti. A fegyveres erők támogatják a nép követeléseit, a demokrácia és prosperitás megteremtésén munkálkodnak, de ehhez türelmet kérnek.¹⁶

Az NDP kiiktatása után két jelentősebb szervezett erő maradt a politikai porondon: a hadsereg és az MT. A viszonyukat az átmeneti korszak kezdetétől a kölcsönös gyanakvással kísért együttműködés, illetve a politikai szembenállás váltakozása jellemezte. Ennek az összetett kapcsolatnak a kezdetei még Mubarak utolsó napjaira nyúltak vissza, amikor Omár Szulejmán akkori alelnök dialógust kezdeményezett az ellenzéki politikai erők képviselőivel. Az MT képviselőivel több titkos találkozót is tartott, amelyeken arra kérte őket, hogy vonják vissza az utcáról a támogatóikat, cserébe a politikai lehetőségeik kiszélesítését ígérte. Az erről született állítólagos megállapodás Mubarak és Szulejmán távozása után is megmaradt. Nagyon beszédes volt ebből a szempontból, hogy amikor Eszám Saraf újonnan kinevezett miniszterelnök március 4-én „legitimációt kérve” megjelent a Tahrír téren tüntető tömeg előtt, kíséretében volt az MT egyik vezetője. Az alkotmánymódosítást előkészítő bizottságban szintén ott szerepelt a MT képviselője, ami Mubarak időszakában elképzelhetetlen lett volna. A szervezet több helyi felekezeti konfliktus elsimításában is részt vett. Az MT vezetőségének egy korábbi tagja a helyzetet egyenesen úgy jellemezte, hogy a SCAF eszközként használja őket a stabilizációhoz.¹⁷

A szervezeten belül a katonákkal való együttműködést többen a múlt tapasztalataira utalva gyanakodva kezelték.¹⁸ A parlamenti szerepvállalásra készülő MT vezetői lépten-nyomon igyekeztek elhatárolódni egy teokratikus vagy ahhoz közel álló alternatívától. A különböző oldalról megnyilvánuló bizalmatlanságot azzal is próbálták leszerelni, hogy többször is elismélték: nem törekszenek sem az elnöki tisztség, sem a parlamenti többség megszerzésére. Igaz, volt olyan vezető, aki figyelmeztetett arra, hogy ez az állapot csak ideiglenes lehet.¹⁹ A mozgalom ifjúsági szervezetének számos képviselője a vezetést azért bírálta, mivel nem gyakorol kellő nyomást a katonákra a reformok felgyorsítása érdekében. A MT 2010-ben megválasztott vezetője, Mohamed Badie, aki a nemzetközi mozgalom első számú irányítója is volt, ebben a kérdésben óvatosan járt el. A megmozdulásokba való bekapcsolódásokra gyakorta csak néhány napos fáziskéséssel adott engedélyt. A katonákhoz hasonlóan az MT vezetése sem azonosult a RYC radikalizmusával, ezért számos fiatal aktivista elhagyta a csoportosulást, s új pártot hozott létre.

Az MT belpolitikai aktivizálódása miatti aggodalmak eloszlására a katonai vezetők többször is kijelentették, hogy Egyiptom sohasem lesz egy „Irán vagy Gáza”. A SCAF egyrészt felhasználta az MT befolyását, másrészt a „sakkban tartására” is törekedett. Az „oszd meg és uralkodj” klasszikus elvét alkalmazva ebben nem pusztán a különböző színezetű mérsékelt szekuláris erőkre igyekezett támaszkodni, hanem az MT-nél jóval radikálisabb platformot

¹⁵ Az új miniszterelnök, Eszám Saraf hivatalba lépését követő napon március 5-én a tüntetők az alexandriai központ mellett több városban is megtámadták és feldúlták az állambiztonsági szervek épületeit, s ennek során rengeteg dokumentációt, technikai eszközt elvittek. A szervezetet más alapokon kellett újjáépíteni.

¹⁶ Heba Afify: Egypt's military: 'Be scared for the military, not of it', 12/04/2011, <http://www.almasryalyoum.com/en/print/397412>.

¹⁷ Joshua Stacher: Egypt Without Mubarak, April 7, 2011, <http://www.merip.org/mero/mero040711>.

¹⁸ Annak idején az 1952-es forradalmat végrehajtó Szabad Tisztek Mozgalmának több vezető tagja is szorosabb kapcsolatban volt az MT-vel, de a monarchiát felváltó köztársasági rendszer megalapozója, Gamal Abdel Nasszer (1918–1970) egy ellene irányuló tisztázatlan merényletkísélet után, 1954 őszén keményen fellépett ellenük, s a szervezetet illegálisba kényszerítette.

¹⁹ Mohamed el-Beltagi, az MT egyik vezetője az alkotmánymódosításról szóló népszavazás után úgy nyilatkozott, hogy részük-ről a türelem csak átmeneti, csak addig tartják fenn, amíg más politikai erők „nem válnak kellőképp versenyképesé”. Az egész régióban az iszlám vonulat a politikai élet részévé fog válni, de szerinte nem fogja azt dominálni. Ha ez következne be, akkor nagy problémákkal kellene szembesülni. Ugyanakkor, ha megpróbálnák az „iszlám trendet” visszaszorítani, akkor még nagyobb problémákra kellene felkészülni, s ezzel kapcsolatban emlékeztetett a súlyos belső konfliktusba torkolló 1991-es algériai választások következményeire. (Brotherhood warns of Algerian scenario if Islamists blocked/Reuters, 23/03/2011 <http://www.almasryalyoum.com/en/node/371709>.)

képviselő, szaúdi támogatást élvező szalafita csoportosulások előtt is felhúzta a sorompót. Az sem volt ellenére, hogy a felosztott NDP helyi potentátjai pártokat hozzanak létre. A szekuláris csoportok érdeke a parlamenti választások minél későbbi megtartása volt: úgy vélték, hogy ez lehetőséget ad bázisuk erősítésére. Több csoportosulás „az alkotmány először, választás később” alternatívát favorizálta, tartva attól, hogy a voksoláson jelentős sikert elérő iszlámisták az alkotmányozási folyamatra is meghatározó befolyást gyakorolhatnak.

A belpolitikai küzdőtéren újabb frontot nyitott a SCAF-nak az „alkotmány feletti elvekről” július 12-én nyilvánosságra hozott tervezete. Amíg az „alkotmányos deklaráció” az SCAF átmeneti időszakra szóló hatalmát legitímálta, addig az újabb dokumentum bizonyos demokratikus alapelvek mellett a hadsereg fajsúlyos szerepét betonozta volna be. Ezt a törekvést Tantávi tábornoknak az 1952-es forradalom 59. évfordulója alkalmából július 23-án elmondott beszéde is alátámasztotta. A SCAF vezetője úgy fogalmazott, hogy annak idején „a hadsereg fellépése koronázta meg az egyiptomi népnek a szabadságért, függetlenségért, a nyereszkesedés, a feudális rendszer, a tőke kormányzat feletti hatalma megszüntetéséért folytatott évszázados állhatatos harcát”. Az akkori célok közé tartozott a szilárd alapokon nyugvó demokráciának és egy erős nemzeti hadseregnek a létrehozása. A forradalom szem előtt tartotta más népek érdekeit, s aktív támogatást nyújtott antikolonialista harcukhoz. Tantávi hangsúlyozta a nép szerepét a január 25-én kezdődött eseményekben, de azonnal hozzátette, hogy a hadsereg ehhez a fellépéshez támogatást és védelmet nyújtott. A forradalom eltelt fél évében jelentős változások történtek, s a kihívások összefogást, a nemzeti egység erősítését igénylik. Beszédének legfontosabb, a jövőre vonatkozó részében kifejtette, hogy modern, civil társadalmat építenek, de szóvirágokba rejtve egyértelműen jelezte, hogy a hadsereg, a biztonsági és igazságügyi intézmények a tabutémák közé tartoznak. Egyáltalán nem zavarta, hogy a modern civil társadalommal egyáltalán nem fér össze, hogy az említett szférák a demokratikus kontroll alól kikerüljenek. Ráadásul mindezek mellett a gazdaságot is a nemzetbiztonság fontos elemének nevezte. Megerősítette a demokratizálási folyamat korábban bejelentett menetrendjét: e szerint először parlamenti választásokra, az alkotmány kimunkálására, majd köztársaságielnök-választásra kerül sor. Külpolitikai kérdéseket érintve fontos feladatnak nevezte a közel-keleti békefolyamat támogatását. E mellett a külpolitikai prioritások közül két relációt – az arabközi együttműködést és az afrikai államokkal történő kapcsolatépítést – emelte ki. Tantávi végül aláhúzta: eltökéltek abban, hogy a hadsereget erősítik, mivel annak továbbra is a nemzet védőpajzsának kell lennie.²⁰

A tábornok egyrészt a hadsereget ért támadások ellensúlyozása, másrészt jövőbeni politikai befolyásának biztosítása miatt hangsúlyosan szólt a hadsereg történelmi szerepéről. A katonák által létrehozott rendszer hat évtizedéről szinte egyetlen kritikus mondat sem hangzott el. A január 25-ét követő hetek megmozdulásai során életüket veszítő tüntetők emléke előtti főhajtás, a fiatalok kiállításának dicsérete kevéssé tudta leplezni, hogy a SCAF vezetője kényszeredetten viszonyul a történelem által napirendre tűzött társadalmi változásokhoz. A Tantávi által említett „tabuterületek” ellenőrzésének biztosítása a katonai vezetők háttérbe vonulása után csakis egy általuk elfogadott, szélesebb jogkörrel rendelkező köztársasági elnöki intézményen keresztül volt elképzelhető. Számukra fontos volt, hogy az alkotmány valamilyen formában lehetőséget adjon a hadsereg előjogainak, a demokratikus alapelveknek az érvényesítésére. Ez utóbbit az iszlámista előretörés miatt aggódó szekuláris politikai erők egy is része szorgalmazta. Nem volt mindegy, hogy az alkotmányozó testület milyen összetételű lesz: a parlamenti erőviszonyok, vagy más szempontok alapján lesz kijelölve. A tervezet és a beszéd ellen több csoport tiltakozott, de minden ilyen akciót felülmúlt a szalafiták július 29-én tartott Tahrír téri erődemonstrációja.²¹

Az „alkotmány feletti elvekről” augusztus 14-én a pártoknak előterjesztett tervezetet az iszlámisták mellett több liberális csoportosulás is elutasította. A dokumentum ezt követően

²⁰ Statement by Commander In Chief of the Armed Forces and Head of SCAF Field Marshal Hussein Tantawi on the occasion of July 23rd Revolution, <http://www.sis.gov.eg/En/Story.aspx?sid=57014>.

²¹ A megmozdulásra egyes hírek szerint egész Egyiptomból mintegy kétmillió támogatót mozgósítottak. A tömeg a saría bevezetésének követelése mellett többek között azt skandálta, hogy az „iszlám Egyiptom igazi identitása”, a „világiak igazából Isten ellenségei”. Abigail Hauslohner: Islamist Show of Strength Egypt's Liberals What They're Up Against, Jul. 29, 2011, <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,2085957,00.html>.

többször is átdolgozásra került, november elsején pedig egy újabb, három részből álló változat vált ismertté. Ez a tervezet többek között kimondta, hogy az Egyiptomi Arab Köztársaság civil, demokratikus állam, amely tiszteletben tartja a jogállamiság, a pluralizmus elveit. Az iszlám államvallás, az iszlám jog a törvénykezés alapvető forrása. A szuverenitás a néphez tartozik, az államforma köztársaság, a demokratikus berendezkedés a hatalmi ágak szétválasztásán alapul. A tervezet egyik vitatott eleme a hadsereg szerepével foglalkozott. E szerint a hadsereg nem pusztán az ország biztonságának, hanem az alkotmányos rendnek is a védelmezője. A SCAF egyedül kompetens a fegyveres erőket érintő összes kérdésben, beleértve a katonai költségvetést és a vonatkozó törvények előzetes jóváhagyását. A hadsereg számára a legfőbb autoritást a köztársasági elnök jelenti, az általános fennhatóságot a honvédelmi miniszter gyakorolja. A dokumentum a deklarációhoz hasonlóan a köztársasági elnök vezetésével Nemzetvédelmi Tanács felállítását javasolta, mely az ország biztonságával összefüggő összes kérdésben kompetens lett volna. A másik vitatott elem az alkotmányozó nemzetgyűlés összetételére vonatkozott: a SCAF a létrehozandó 100 főnyi testületből 80 tagot a parlamenten kívüli politikai erők, vallási, szakmai, érdekvédelmi, civil szervezetek, a tudományos élet, a hadsereg és a rendőrség képviselői közül kívánt kinevezni.²²

Az „alkotmány feletti elvek” tehát ki akarták venni az alkotmányozást a megválasztandó parlament kezéből, garantálták a főbb szekuláris politikai értékeket, s a hadsereget sok vonatkozásban a korábbi törökországi modellhez hasonló helyzetbe hozták volna. A hadsereg szerepével foglalkozó 9–10. pont ellenkezett az ország alkotmányos tradícióival, s a dokumentumban vázolt demokratikus értékekkel sem volt összhangban. A katonai vezetők számára a hadsereg költségvetésének tabutémává nyilvánítását nem pusztán a katonai, hanem a rendkívül kiterjedt gazdasági érdekek védelme is diktálta. A tervezet, melyet az iszlámisták és több más párt is elutasított, a november 18-án kezdődő összetűzések kiváltó oka lett. A megmozdulásoknak 42 halálos és több mint 2000 sebesült áldozata volt. Az október 9-i „Maspero-incidens” után rövid időn belül ez volt második kritikus helyzet, amely a hadsereg tekintélyét csorbította.²³ A főként szalafita tüntetők a dokumentum visszavonását, a katonai uralom végét, 2012 áprilisáig megtartandó elnökválasztást követelték. A több oldalról érkező nyomás hatására a katonák elálltak attól a tervüktől, hogy az alkotmányozás folyamatát közvetlenül is szabályozzák. Az indirekt befolyásolás útjára tértek át, ügyelvén arra, hogy a főbb kártyalapok továbbra is a kezükben maradjanak.

A politikai váltás részeként november 25-én bejelentették, hogy a válság miatt leköszönt Eszám Saraf helyett a SCAF Kamál Ganzúrit nevezte ki az újonnan létrehozandó „nemzeti megmentés kormányának” élére. Az Amerikában tudományos fokozatot szerzett veterán politikus 1996–1999 között már egyszer ellátta a miniszterelnöki funkciót. A kormány hivatalba lépésekor, december 7-én kiadott rendeletében a katonai tanács vezetője Ganzúrit a hadsereg és igazságszolgáltatás kivételével államfői kompetenciákkal ruházta fel. Megbízatása a választásokig, az új alkotmány megalkotásának és az elnökválasztás lebonyolításának idejére szólt.²⁴ Az új átmeneti struktúra részét alkotta a politikai pártok képviselőiből, az elnökjelöltekből, kulturális és más közéleti személyiségekből álló 30 tagú Tanácsadó Testület (TT) december 8-án történt felállítása. Fő feladataként jelölték meg, hogy tanácsokkal segítse a SCAF munkáját a rendeletek megalkotásában, nemzetközi egyezmények előkészítésében.

²² Declaration of the Fundamental Principles for the New Egyptian State, Draft dated 1 November 2011 http://www.constitutionnet.org/files/2011.11_-_commentary_on_fundamental_principles_english_final.pdf.

²³ Ezen a napon az állami rádió és televízió Maspero kerületben lévő központja előtt egy templom megrongálása miatt és a katonai rendszer politikája ellen tüntető keresztények összetűztek a rendfenntartó erőkkel és a velük közösen fellépő muszlimokkal. Az összecsapásnak 24 kopt áldozata volt, s több mint 200-an megsebesültek. David D. Kirkpatrick : Church Protests in Cairo Turn Deadly, October 9, 2011.

http://www.nytimes.com/2011/10/10/world/middleeast/deadly-protests-over-church-attack-in-cairo.html?_r=3&scp=7&sq=coptic%20egypt&st=cse. Az ország lakosságának 10-12 százalékát alkotó kopt közösség a vallási intolerancia erősödése miatt Mubárak bukása óta egyre nagyobb aggodalommal tekint a jövőbe. Ezt jól érzékelteti, hogy 2011 márciusától szeptemberig 93 ezren távoztak közülük az országból. Emberjogi aktivisták ekkor úgy becsülték, hogy ez a szám az év végéig 250 ezerre növekszik. Emad Khalil: NGO report: 93,000 Copts left Egypt since March, 25/09/2011.

<http://www.egyptindependent.com/node/499187>. Hogy végül mennyien távoztak, nem tudni pontosan, az al-Arabjía decemberben a forradalom óta távozókat számát 100 ezer főre becsülte. Egyptian Coptic Christians fear rise in discrimination, 24 December 2011, <http://www.alarabiya.net/articles/2011/12/24/184335.html>.

²⁴ National salvation government sworn in. 08 December 2011 <http://www.sis.gov.eg/En/Story.aspx?sid=59290>.

Közvetlen feladata az elnökválasztás szabályainak, illetve az alkotmányozó nemzetgyűlés tagjai kiválasztásával kapcsolatos szempontok kidolgozása volt.²⁵

A testület megalakítását megelőző napon a SCAF egyik tagja nemzetközi sajtókonferencián kijelentette, hogy a megválasztásra kerülő egyiptomi parlament nem lesz hű tükörképe a nemzetnek, ezért az alkotmányozó gyűlés tagjait a kormánynak és a TT-nek is jóvá kell hagynia. Azt már nem tette hozzá, hogy ezek a SCAF ellenőrzése alatt állnak. Moktar el-Molla vezérőrnagy azt ígérte, hogy közvetlenül nem avatkoznak az alkotmányozási folyamatba, erről majd a TT tesz javaslatot a SCAF-nak. Érzékeltette, hogy a hadsereg költségvetése továbbra is tabutéma marad, de nem volt világos, hogy ezt hosszabb távon is a parlamenttől elzárt területnek tartja-e. A tábornok közölte, hogy az alkotmányozás 2012 áprilisában fog elkezdeni, a tervezetet júniusban népszavazásra bocsátják, s még e hónapban megtartják az elnökválasztást. Utána a hadsereg már „nem avatkozik a politikába”. Azt is kijelentette, hogy ez a menetrend azért lett így megállapítva, hogy „bizonyos csoportok” ne határozhassák meg évtizedekre az ország politikai jövőjét.²⁶ Az MT politikai szervezete Molla nyilatkozata után közölte, hogy nem vesz részt a TT munkájában, mivel a végső szót az alkotmányról a SCAF fogja kimondani. A testületben az RYC sem volt képviselve. A zavart növelte, hogy a TT üléséről kiadott első közlemény tagadta, miszerint a testület fogja kiválasztani az alkotmányozó gyűlés tagjait, s leszögezte, hogy csak a parlament tagjainak van joguk kijelölni a testület tagjait. Ugyanakkor elismerte, hogy a TT tagjai között nézeteltérés van a tagok kiválasztásának kritériumairól.²⁷ Az ellentmondásos megnyilatkozások arra utaltak, hogy a kérdés a hatalmi háttéralkuk részét képezi, s még távol van a megoldástól. A világ az időközben megkezdődött választásokra figyelt, amelyeknek a rendszere szintén éles vitákon keresztül formálódott.

A választási törvény megszületése

Noha az egyik fontos előfeltételnek, a párttörvénynek a módosítása már viszonylag korán megtörtént, a választások lebonyolításának időpontját kezdettől bizonytalanság övezte.²⁸ A SCAF 2011. február 28-án bejelentette, hogy a parlamenti voksolásra júniusban, az elnökválasztásra pedig valamikor a nyár hátralevő részében kerül sor. Ez automatikusan azt jelentette, hogy júniusban nem ér véget a szerepvállalásuk, s hosszabb ideig akarják az átmeneti időszak folyamatait irányítani. Az alkotmánymódosító népszavazást követően március 29-én a katonai vezetők közölték: a parlamenti választásokat júniusról szeptemberre halasztották, hogy a politikai erőknek legyen idejük a felkészülésre. A következő nap az is ismertté vált, hogy az elnökválasztást novemberben fogják megtartani. Az újabb tüntetések hatására július 12-én elhatározták, hogy a voksolást szeptember végére tolják el, az elnökválasztásra pedig 2012 januárjában kerül sor. A választási időpontok azonban tovább csúsztak: szeptember 27-én bejelentették, hogy a háromfordulós parlamenti választásokat november 28-án fogják elkezdni. Ahogy később kiderült, ez valós dátumnak bizonyult, az elnökválasztás időpontja

²⁵ Heba Fahmy: Advisory council to hold first meeting Sunday, without MB or youth, December 9, 2011, <http://thedailynewsegyp.com/egypt/advisory-council-to-hold-first-meeting-sunday-without-mb-or-youth.html>.

²⁶ Jack Shenker: Scaf generals say they will have final approval over new political system, whatever the outcome of the election, 7 December 2011 <http://www.guardian.co.uk/world/2011/dec/07/egypt-military-final-say-constitution>.

²⁷ Zeinab El Gundy: We will not replace the parliament, says Egypt advisory council, 12 Dec 2011.

<http://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/29159/Egypt/Politics-/We-will-not-replace-the-parliament,-says-Egypt-adv.aspx>.

²⁸ Az egyiptomi kabinet nem sokkal a népszavazás után, március 23-án döntött a politikai pártokról szóló törvény módosításáról. A SCAF elnöke által néhány nappal később jóváhagyott rendelet leszögezte, hogy az adott csoportosulás programjának, működésének meg kell felelnie az alkotmány, a nemzetbiztonság, a társadalmi béke követelményeinek. Pártot nem lehet vallási, osztály-, földrajzi hovatartozás alapján szervezni, tevékenysége során tartózkodnia kell a faji, nyelvi, hitbéli hovatartozás szerinti diszkriminációtól. Egy pártnak nem lehet katonai vagy félkatonai szervezete. Politikai csoportosuláshoz nem tartozhat az, aki az igazságszolgáltatásban, hadseregnél, rendvédelmi szerveknél, titkosszolgálatnál, diplomáciai szolgálatban, közigazgatási ellenőrző szervnél dolgozik. Párt alakításához legalább 10 kormányzóságból egyenként minimum 300, összességében 5000 leendő tag aláírása szükséges. A módosítás egyik fő újdonsága előírta, hogy az engedélyezést kérő folyamodványt az előírt dokumentációval egy bírásból álló testület elé kell terjeszteni. (Korábban a pártok működését engedélyező, a működésüket felügyelő bizottság vezetője a Súra Tanács elnöke volt. A testületben helyet kaptak a kormány képviselői, valamint három bíró, akiket a köztársasági elnök nevezett ki.) A törvény úgyszintén előírta, hogy politikai párt nem kaphat külföldről pénzügyi támogatást. (Summary of the Main Features of the Amended Law on Political Parties, 29 March 2011, <http://www.sis.gov.eg/VR/pdfecon/laws01r.pdf>; Mohammed Mahmoud: Amendments to Egypt political parties law open door to competition, 2011-03-26, http://al-shorfa.com/cocoon/meii/xhtml/en_GB/features/meii/features/main/2011/03/26/feature-01.)

azonban továbbra is bizonytalan volt. Október 6-án azt közölték, hogy az elnökválasztásra csak az új alkotmány kidolgozását és népszavazáson történő jóváhagyását követően kerül sor. Elvileg ez annyit jelentett, hogy az elnökválasztást akár 2013 áprilisáig ki lehet tolni. A kritikus belpolitikai helyzet ezt „korrigálta”, s a november 22-én elhangzó Tantávi-beszéd már 2012. júniusi dátumot említett.²⁹

A parlamenti voksolást tekintve az időpont körüli zűrzavart a politikai taktikázás mellett a választási törvény módosításának elhúzódása okozta. A SCAF májusban előterjesztett tervezete azt javasolta, hogy a képviselői helyek kétharmadát többségi, egyharmadát proporciónális rendszer alapján töltsék be. Az egyéni választókeretekben fenntartotta a foglalkozási kvótát, vagyis a 2-2 megválasztandó képviselő fele „munkás vagy földműves” kellett, hogy legyen.³⁰ Ezzel szemben az addigi női képviselői kvótát a javaslat már nem tartalmazta.³¹ A SCAF tervezete a korábban hatályban lévő 1990-es választási törvény többségi rendszeréről visszatérést jelentett az 1980-as években többszöri módosított vegyes rendszeréhez. Több kérdés azonban nyitva maradt, így a képviselők száma, a vitatott körzethatárok kérdése stb.

A kritikák egy részét figyelembe vevő, júliusi 20-án nyilvánosságra hozott újabb módosítások már meghatározták, hogy a parlament öt évre választandó alsóházának, a Népi Gyűlésnek a kinevezett képviselőkkel együtt a korábbi 518 helyett 504 tagja lesz. A felsőház, a hat évre választandó Súra Tanács mandátumainak száma pedig a korábbi 264-ről 390-re növekszik. Egy olyan vegyes rendszert javasoltak, ahol a megválasztandó képviselők felét többségi, felét pedig proporciónális rendszer szerint választják meg. A módosító javaslat fenntartotta a foglalkozási kvótát, a kieső garantált női helyek miatti elégedetlenséget pedig úgy próbálta orvosolni, hogy kötelezővé tette volna a pártlistákon egy női jelölt feltüntetését.³² A SCAF jogi tanácsadója a törvénymódosításokról tartott sajtókonferenciáján azt is közölte, hogy a pártok parlamentbe kerülésének küszöbértékét 0,5 százalékban szabták meg.³³

A júliusi módosítással azonban a viták nem zárultak le. Ezek eredményeként a SCAF elnökének az „alkotmányos deklaráció” 38. cikkelyéhez kapcsolódó, a hivatalos közlönyben szeptember 25-én megjelent rendelete már arról szólt, hogy a választással betöltendő képviselői helyek kétharmadát proporciónális, egyharmadát többségi rendszer szerint kell betölteni.³⁴ Néhány hónap alatt tehát az eredeti elgondolás az ellenkezőjébe fordult. Szakértők szerint a változást leginkább az indokolta, hogy a kisebb csoportosulásokat ezzel is támogassák a bejutásban. Az újabb módosításokat tartalmazó részletes szabályozásról szóló törvénytervezet szeptember 27-én látott napvilágot. Ez a Népi Gyűlésbe 498 képviselő (332 listás, 166 egyéni) megválasztását tette lehetővé, 10 képviselőt az elnök, illetve az adott helyzetben a SCAF vezetője nevezhetett ki. A választással betöltendő helyek száma tehát a 2010 végén

²⁹ The SCAF: an Overview of its Actions, <http://egyptelections.carnegieendowment.org/2012/01/05/the-scaf-an-overview-of-its-actions>; Parliamentary Election Dates, <http://egyptelections.carnegieendowment.org/2011/10/04/parliamentary-election-dates> Tantawi: Presidential elections next June, Muslim Brothers in government, DEBKA file Special Report November 22, 2011, <http://www.debka.com/article/21506/>.

³⁰ Elections in Egypt, Analysis of the 2011 Parliamentary Electoral System, IFES Briefing Paper | November 2011, http://www.ifes.org/~media/Files/Publications/White%20PaperReport/2011/Analysis_of_Egypt's_2011_Parliamentary_Electoral_System.pdf. A Népi Gyűlésre vonatkozó 1972-es 38. törvény a „földműves” kategóriába sorolta azokat a vidéken élő állampolgárokat, akiknek legfőbb tevékenysége a földművelés, s a családjukkal együtt nem birtokolnak vagy nem bérelnek 10 feddánál (4,6 ha – G. Gy.) nagyobb területet. A „munkás” kategóriába pedig azokat a fizikai és szellemi dolgozókat sorolták, akik jövedelmük főképp az iparból, a kereskedelmi és szolgáltatási tevékenységből származik. A törvény szerint nem lehet „munkásnak” tekinteni a szakmai szervezet tagját, azt, aki kereskedelmi cégbejegyzésben szerepel, vagy akinek magas tudományos képesítése van. Law No. 38. 1972 Concerning The People's Assembly (<http://aceproject.org/ero-en/regions/mideast/EG/Law%20No.%2038%20of%201972%20-%20english.pdf>).

³¹ A 2009. júniusi törvény úgy rendelkezett, hogy a következő választásokon 32 választói kerületből 64 nőt válasszanak be a testületbe. A kvóta érvényessége két választási időszakra szólt. A rendelkezés egyik oka a női képviselők számának folyamatos csökkenése volt: 1984-ben 35, 2005-ben mindössze 9 nő került be a testületbe, ebből is öt kinevezett volt. A kvóta révén a női képviselők részaránya a 2005-ös 1,8-ről 12 százalékra növekedett. Természetesen a törvény keresztülvitelénél Mubárak számára fontos szempont az is, hogyha a fia indul az elnökválasztáson, az esélyeit a 64 kormányközeli női képviselő jelentősen befolyásolhatja. Gazdik Gyula: Egyiptomi parlamenti választások: előzmények, eredmények, jövőbeni kérdőjelek. ZMNE SVKI Elemzések, 2011/1. http://portal.zmne.hu/download/svki/Elemzesek/2011/SVKI_Elemzesek_2011_1.pdf.

³² Decree Law of the People's Assembly (20/7/2011) http://www.sis.gov.eg/En/LastPage.aspx?Category_ID=1190; Decree Law of the Shura Council (07/20/2011) <http://www.sis.gov.eg/En/Story.aspx?sid=465>.

³³ Gamal Essam El-Din: New electoral law unwelcome across Egypt's political spectrum, Thursday 21 Jul 2011. <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/P/1/17015/Egypt/New-electoral-law-unwelcome-across-Egypt's-politica.aspx>

³⁴ Unofficial Translation of the Supreme Council of Armed Forces' Constitutional Declaration Amendment, Official Gazette-Issue 38 (Bis) on 25 September 2011 [http://www.aswatna-eg.net/Upload/Doc/081111103040_25%20September%20Constitutional%20Declaration%20\(English\).pdf](http://www.aswatna-eg.net/Upload/Doc/081111103040_25%20September%20Constitutional%20Declaration%20(English).pdf).

tartott voksoláshoz képest 10 mandátummal csökkent. Az alsóházi képviselőket 46 listás, s 83 egyéni körzetben lehetett megválasztani. A Súra Tanács képviselőinek számát 270 főben szabták meg. Ebből 180 mandátum (120 listás, 60 egyéni) sorsa választásokon dőlt el, a SCAF 90 képviselőt nevezhetett ki. Itt a képviselők száma a korábbiakhoz képest hat, ezen belül a kinevezetteké 2 fővel növekedett. A választott képviselői mandátumok sorsa 30 listás és 30 egyéni körzetben dőlt el. A választási szabályozás végső formája fenntartotta a foglalkozási kvótát. A rendelet előírta, hogy az alsó- és felsőházi választásokra 3-3 fázisban kerül sor. A Népi Gyűlésbe a voksolás november 28-án kezdődik, a Súra Tanácsba pedig 2012. január 29-én. Az alsóház első ülésére 2012. március 17-én, felsőház esetében március 24-én kerül sor.³⁵

A törvényelőkészítőknek a megszüntetett női kvóta helyett nem sikerült találniuk kielégítő alternatív megoldást. A pártok ugyan kötelezve voltak arra, hogy a listájukon legalább egy női jelöltet szerepeltessenek, de az nem volt előírva, hogy „befutó helyet” kapjanak. Eleve kérdőjeles volt, hogy a választási rendszer a lakosság kb. 10 százalékát kitevő keresztények megfelelő reprezentációját hogyan tudja biztosítani. A korábbi két évtized során a többségi választási rendszer a képviselői arányuk csökkenésének trendjét még inkább felgyorsította. A 2010-es választások után a Népi Gyűlésben a helyek közel 2 százalékkal rendelkeztek, de ezek nagy része kinevezéssel elnyert mandátum volt. A Súra Tanácsban valamivel több mint 2 százalékot mondhattak magukénak, de ezek is mind kinevezéssel elnyert mandátumok voltak.³⁶ A katonák az alacsony bekerülési küszöbvel olyan parlamenti erőviszonyok kialakítását bátorították, amellyel ellensúlyt lehet létrehozni elsősorban a MT csoportosulásával szemben.

A főbb politikai csoportosulások programjai, választási koalíciók

Szabadság és Igazság Párt, Demokratikus Szövetség

Az egyiptomi politikai színtér iszlám mezőjének legnagyobb politikai pártja, a Szabadság és Igazság Párt (Freedom and Justice Party – FJP) az MT bázisán jött létre. Már a Mubárak bukását követő napokban hírek jöttek arról, hogy előrehaladott stádiumban van a csoportosulás megalakításának előkészítése. A párt létrehozásának szándékát az MT hivatalosan április 30-án jelentette be, a szükséges dokumentációt május 17-én juttatták el az állami felügyelő testületnek, mely június 6-án engedélyezte a csoportosulás működését.³⁷

A párt Alapító Nyilatkozata többek között hangsúlyozta, hogy a január 25-i „nagy forradalom” céljait szem előtt tartva fognak a programjuk megvalósításán munkálkodni. Fő törekvésnek az állami intézmények átépítését, a civil társadalom struktúráinak kialakítását nevezte. A dokumentum aláhúzta, hogy az új alkotmányt az egyiptomi népnek kell megteremtenie, vagyis az alkotmányozás feladatát a parlamentnek kell ellátnia. Az alaptörvénynek le kell fektetnie, hogy az iszlám államvallás, a saría a törvénykezés fő forrása, s alapelvei az élet minden területére érvényesek. A párt abból indul ki, hogy Egyiptom civil állam iszlám kötődéssel. A nyilatkozat az ország nemzetközi kötelezettségeinek tiszteletben tartásáról kétértelműen fogalmazott. E szerint respektálják a nemzetközi kötelezettségeket, amennyiben azok a világbéke erősítését szolgálják, az igazságra, a más államok belügyeibe való beavatkozás tilalmára, a népek önrendelkezési jogának, függetlenségének tiszteletben tartására épülnek.³⁸

A Mohamed Morsi vezette csoportosulás október elején ismertté vált átfogó választási programja négy elvre – szabadság, igazság, fejlődés, vezetés – alapozódott. A dokumentum

³⁵ Amendmed Law of the People's Assembly and Shura Council 27th Sept, 2011. http://www.sis.gov.eg/En/LastPage.aspx?Category_ID=1195.

³⁶ Elections in Egypt, Analysis of the 2011 Parliamentary Electoral System, i.m.

³⁷ A pártnak 8821 alapító tagja volt, köztük 900 nő és 93 kopt, a csatlakozók összesen 27 kormányzóságból származtak. A csoportosulás egyik alelnöke kopt politikus, Rafik Habib lett, aki a külügyekért felelt. The Muslim Brotherhood's Freedom and Progress Party, <http://www.islamopediaonline.org/country-profile/egypt/islam-and-electoral-parties/muslim-brotherhood%E2%80%99s-freedom-and-progress-party>; Marwa Sabry: Asharq Al-Awsat Talks to Freedom and Justice party VP Dr. Rafik Habib <http://www.asharq-e.com/news.asp?section=3&id=25305>.

³⁸ The Founding Statement of the Freedom and Justice Party, June 1, 2011 <http://www.fjponline.com/view.php?pid=1>.

a mubáraki korszak terhes örökségének felvázolását követően a teendők között első helyen szólt a biztonsági helyzet konszolidálásáról. Ennek során fontosnak tartotta a rendőrség részleges átalakítását, a januári eseményekben vétkes vezetők eltávolítását, az arra érdemes tisztek érvényesülésének biztosítását, továbbá a sokak által gyűlölt Központi Biztonsági Erők létszámának csökkentését, a nemzetbiztonsági szakszolgálatok feladatkörének szűkítését, valamint az állomány átképzését. Nem véletlen, hogy a platform a biztonsági erők kérdését kiemelten kezelte, mivel ennek átalakítása a hatalmi aspirációk fontos előfeltétele volt. A hatalmon lévő hadseregről a platform általánosabb ígéreteken túl keveset mondott, de ez az adott helyzetben nem is lett volna politikus. A program új alkotmányt és erre alapozva egy olyan államot sürgetett, amely a saría értelmezési keretére támaszkodó „nemzeti alkotmányos modern iszlám demokrácia”. Ez a politikai rendszer biztosítja a hatalmi ágak elválasztását, az így létrejövő demokrácia a súra, a konzultáció elvére támaszkodik, amely nem pusztán politikai, hanem erkölcsi vezérfonalként is szolgál. A program egy olyan parlamentáris berendezkedést támogatott, amelyben a köztársasági elnöki intézmény gyenge, s a politikai hatalom centrumában a miniszterelnök, illetve a képviselő-testület áll. Ehhez azonban hozzáfűzték, hogy az átmeneti korszakban egy „parlamentáris elnöki rendszer” tűnik megfelelőnek. A megfogalmazás egy félelnöki megoldás lehetőségére utalt. A platform szükségesnek tartotta a közigazgatás decentralizálását, a tartományi kormányzók helyi választását. Nagy figyelmet fordított a szociális kérdésre, az ország lakosságának 40 százalékát érintő szegénység, s a 10 százalék körüli munkanélküliség kezelésére. Az árak fokozott ellenőrzése, a monopoltörekvések visszaszorítása, a progresszív jövedelemadó mellett nagy hangsúllyal szólt az iszlám tradíció olyan elemeinek az aktivizálásáról, mint a szegényadó és a vallási alapítványok. Ez utóbbiaknál sürgős feladatnak tartotta az adminisztráció korszerűsítését, a gazdasági befektetések hatékonyságának növelését. A párt a munkanélküliség csökkentése érdekében a modern ipari kapacitások mellett úgyszintén fontosnak tartotta a munkaigényes ágazatok fejlesztését, az importhelyettesítést, az önellátás elvének az élelmiszertermelés és az energiahordozók terén való fokozott érvényesítését. A program kitért a súlyos problémákkal küszködő oktatás- és egészségügy, valamint a jelentős bevételt hozó turisztikai ágazat fejlesztésének fontosságára. Külpolitikai témákat érintve a legfontosabbnak Egyiptom „történelmi vezető szerepének” az arab és az iszlám világban való visszaállítását, az afrikai országokkal, ezen belül is a Nílus-medence államaival való együttműködés erősítését, az ország korábbi nemzetközi súlyának biztosítását tartotta. A külpolitika soron lévő feladatai közül kiemelten kezelte az arab forradalmaknak, a palesztin nép felszabadító harcának és az iraki konszolidációnak a támogatását, a szudáni kormánnyal való kapcsolatok kiszélesítését. A dokumentum hangsúlyozta, hogy a nemzetközi megállapodásokat a népnek is el kell fogadnia. Ezt csak akkor lehet elérni, ha azok az igazságra és a felek kölcsönös érdekére alapozódnak. E kérdésben a program külpolitikai része az Alapító Nyilatkozatban kifejtetteknel továbblépett azzal a megállapítással, hogy a fentiek szellemében a nemzetközi jog lehetőséget ad az érdekelteknek a megállapodások, egyezmények részleteinek az ismételt megvizsgálására. Mindez burkolt utalás volt az 1979-es egyiptomi–izraeli békeszerződésre. Egyiptom iszlám relációban való kapcsolatainak erősítése céljából a dokumentum fontosnak tartotta az együttműködés fejlesztését olyan államokkal, mint például Törökország, Irán, Pakisztán, Malajzia, Indonézia, Nigéria. E mellett új lendületet akartak adni a nyolc fejlődő iszlám állam kooperációjának, amely még Erbakan korábbi török miniszterelnök kezdeményezésére jött létre. Az FJP programja elhatárolódott a vallási fanatizmustól, s hangsúlyozta, hogy a muszlimok és keresztények ugyanannak a szülőföldnek egyaránt „integráns részei”. Elismerve a kopt egyház történelmi szerepét, hangsúlyozta, hogy a vonatkozó törvények biztosítják a szabad vallásgyakorlatot, s a keresztényeknek nem szabad megtiltani új templomok építését. Ugyanakkor sürgős megoldást kell találni a felhatalmazás nélkül működő egyházak problémájára. Arra hivatkozva, hogy a saría egyik fontos alapelve a férfiak és nők egyenlősége, a párt fontosnak tartotta, hogy támogassa a nők társadalmi érvényesülését. Konkrétan utalt a választásokon való részvételre, a képviselő-testületek munkájában való részvétel lehetőségére. A program hangsúlyosan szólt a nők körében meglévő írástudatlanság felszámolására.

molására irányuló kezdeményezések és a nők hagyományos családi szerepe támogatásának jelentőségéről.³⁹

Az FJP választási programja már több vonatkozásban is eltért az MT 2007. októberi, sokat vitatott politikai programjától. Nem szerepelt például benne a tekintélyes teológusokból álló bizottság megválasztásáról szóló pont, mely tanáccsal látta volna el a parlamentet és a köztársasági elnököt. Ez a megoldás közel állt az Iránban kialakult gyakorlathoz. Elmaradt az a kitétel is, mely elvileg lehetlenné tette volna, hogy egy kopt vallású állampolgár köztársasági elnök legyen. Ez persze politikailag eleve irreális is volt, a többség támogatásának elnyerésére egy kopt származású politikusnak sohasem lenne esélye. Ellentmondásos a dokumentumban az iszlám tradícióból származó konzultáció és a demokrácia elvének egymás mellett való szerepeltetése. A magántulajdon alapján álló, a liberális gazdaságpolitikát szociális intézkedésekkel, a szociális szempontokat figyelembe vevő fejlesztéspolitikával ellensúlyozó elképzelések forrásbázisa a program alapján kétséges. Az állam szerepe e gazdasági-szociális átalakulásban nincs kellőképp körüljárva. A külpolitikai rész érdekessége a nacionalizmus erős jelenléte, igaz, ez az MT felfogásától korábban sem volt idegen.⁴⁰ Ugyancsak figyelemre méltó, hogy a program az Egyesült Államok térségbeli politikáját eléggé visszafogottan bírálja.

A választásokra, a parlamenti politizálásra gondolva a párt az egyre színesedő politikai palettán partnereket próbált találni.⁴¹ Ennek eredményeként az FJP és 17 másik párt 2011 júniusában létrehozta a röviden Demokratikus Szövetség (Democratic Alliance – DA) elnevezésű tömörülést, amely kezdetben még szeptemberben lebonyolítandó választásokkal számolt. Az iszlámista, liberális és baloldali vonulatot képviselő csoportosulások egyetértettek abban, hogy demokráciára, törvény előtti egyenlőségre alapozott civil államot létesítsenek. Javaslatot dolgoztak ki a választási törvény módosítására, de az eltérő értékekből, az FJP hegemonisztikus törekvéseiből származó ellentéteken nem sikerült úrrá lenni. Mire a választási regisztráció október 24-én lezárult, a nyár derekán közel 30 pártot magában foglaló a tömörülés 11 résztvevőre – köztük al-Karama (Méltóság) Párt, s a Gad al-Tavra (A Forradalom Holnapja) – zsugorodott, s meghatározó szerveződése az FJP lett. A DA addigi története megerősítette azokat a feltételezéseket, hogy a parlamenti politizálásban tapasztalattal nem rendelkező, filozófiai gyökereit tekintve a liberális berendezkedéssel ellentétes csoportosulástól nem áll távol egy tartósabb politikai monopolhelyzet megteremtése.

Núr (Fény) Párt, Iszlám Szövetség

A posztribaraki egyiptomi belpolitikai átmenet egyik meglepetése a szalafita csoportok politikai aktivizálódása volt.⁴² A legnagyobb csoportosulásuk a Núr (Fény) Párt, az Alexandriából elindult „Szalafita Hívás” mozgalom bázisán jött létre, s 2011. június 12-én kapott működési engedélyt.⁴³

³⁹ Election Program| The Freedom and Justice Party <http://www.fjponline.com/uploads/FJPprogram.pdf>.

⁴⁰ A MT alapítója Haszan al-Banna (1906–1949) annak idején Egyiptom függetlenségének biztosítása mellett nagy hangsúlyt helyezett az arab egységre, az iszlám országok szorosabb együttműködésének előmozdítására. Fontosnak tartotta az ázsiai nem muszlim államokkal való kapcsolatok erősítését is, melyekkel az iszlám országok egy blokkot alkotva egyensúlyozó szerepet játszhatnak a két világrendszer harcában. Az elképzelésében tehát Egyiptom szerepe egy szélesebb horizontba került, akárcsak Nasser esetében. Az ő prioritásaiban az arab, afrikai és iszlám „kör” mellett az el nem kötelezett mozgalom, a pozitív semlegesség politikája kiemelt fontosságúvá vált.

⁴¹ Mubárak bukása után az MT is próbálkozott politikai együttműködés kialakításával. Csatlakozott az ekkor létrehozott Nemzeti Koalícióhoz, melynek részese volt a Vafd Párt, a Tagammu, a Nasszerista Párt, a Vaszat Párt, valamint néhány kisebb ifjúsági tömörülés. A képviselőik által aláírt nyilatkozat azt hangsúlyozta, hogy a tervezett alkotmánymódosítás nem helyettesítheti az új alkotmány kidolgozását, amelynek célja egy parlamentáris berendezkedés kialakítása. A koalíció követelte az állambiztonsági apparátus, az NDP feloszlását, a szükségállapot feloldását, a politikai foglyok mielőbbi szabadon bocsátását, a korábbi rezsim korrupciójával vádolt képviselőinek gyorsított felelősségre vonását. A nyilatkozat végül szolidaritását fejezte ki a Kaddáfi-ellenes líbiai felkelőkkel. Gazdik Gyula: i.m. 11. o.

⁴² Az elnevezés a „szalaf” (ősök) szóból származik, a „szalafi” arra a hívőre utal, aki követi az őseit. A szalafizmus az iszlámnak olyan interpretációja, amely a próféta és követői korai generációi által elfogadott értékekből, az ekkor követett gyakorlatból indul ki.

⁴³ Szakértők becslése szerint a mozgalom körülbelül 3 millió követővel és körülbelül 4 ezer mecsettel, illetve kisebb imahellyel rendelkezik. Tom Perry: Salafis sense best is yet to come in Egypt vote, December 5, 2011. <http://www.thedailynewsegypt.com/egypt-elections-2011/analysis-salafis-sense-best-is-yet-to-come-in-egypt-vote-dp1.html>.

Az Imáduddín Abdulgafúr irányítása alatt álló csoportosulás programja korántsem volt olyan átfogó, mint az FJP esetében. Számukra a kiindulópontot a felfüggesztett alkotmány második pontja jelentette, vagyis az iszlám államvallás, a saría pedig a törvénykezés fő forrása. A politikai, a gazdasági, a szociális szféra működésénél az iszlám jognak kell legfőbb vezérlő elvül szolgálnia. A saría társadalmi szerepének elmélyítése kapcsán fontosnak tartották a fokozatosság elvének érvényesítését. Sürgették az oktatás- és egészségügy feltételrendszerének javítását, ez utóbbi keretében javasolták az egészségbiztosítás általánossá tételét. A párt egyetértett a hatalmi ágak szétválasztásával, támogatta a magántulajdont és a piacgazdaságot, de csak addig, amíg ezek nem sértik a társadalom érdekeit. Elutasították a kölcsönöknél a kamatot, arra hivatkozva, hogy az ellenkezik az iszlám elveivel, s trösztellenes törvények megalkotását sürgették. A dokumentum aláhúzta az élelmiszertermelésben az önellátás fokozásának, valamint a kutatás-fejlesztés kiemelt kezelésének fontosságát. A külső függőség csökkentése érdekében megfontolandónak tartották a kulcsfontosságú élelmiszer- és hadiipari ágazatok államosítását. A dokumentum a munkavállalók sztrájkjogának respektálását ugyan támogatta, de az ország adott helyzetében ennek alkalmazását károsnak tartotta. A program igazságos jövedelemelosztást, a munkanélküliség csökkentéséhez fokozott állami közreműködést sürgetett. Ők is fontosnak tartották, hogy a rászorultak támogatásában nagyobb mértékben támaszkodjanak az iszlám tradíció által lehetővé tett szegényadóra és a vallási alapítványokra. Az emberi méltóságot tekintve elismerték a nemek egyelőségét, ugyanakkor hangsúlyosan szóltak a férfiak és nők eltérő társadalmi szerepéről. Ideális kormányzati formának a félelnöki rendszert tekintették. A párt támogatta a szabad vallásgyakorlat biztosítását a koptok számára. Külpolitikai vonatkozásokban az arab és az iszlám reláció mellett hangsúlyosan szóltak a Szudánnal, illetve a Nílus-medence országai-val való kapcsolatok erősítésének szükségességéről.⁴⁴

A csoportosulás az FJP platformjánál radikálisabb alternatívát képviselt. A szorító társadalmi problémák, így például az egészségügy, a szakképzési hálózat fejlesztése terén azonban nagyobb mértékben építettek az állami szerepvállalásra. A külpolitikai programjuk nem volt kellőképp kidolgozott. A párt vezetőinek megnyilatkozásaiból kitűnt, hogy nem támogatják a szekuláris állam gondolatát, mivel az egyet jelent a vallás és az állam szétválasztásával. A civil állam elnevezést viszont éles viták után támogatták. Abdulgafúr egyik interjújában azt mondta, ez számukra azt jelenti, hogy az állam a demokrácia, a törvény előtti egyenlőség, az emberi jogok respektálásának talaján áll. Nem szeretnének teokratikus államot, de azt sem, hogy a vallás ne kapcsolódjék ehhez az entitáshoz. Ebben a nyilatkozatában a párt vezetője reformlépések három – politikai, biztonsági és gazdasági – „dimenziójáról” beszélt. Az első központi eleme, hogy az emberek demokratikus módon megválaszthassák a vezetőiket, képviselőiket. A második fő feladata a belügyminisztérium munkájának átalakítása, a harmadiknak pedig az ország forrásainak átgondolt tervezés révén való hasznosítása, melynek eredményeképp Egyiptom a világgazdaságban is számottevő tényezővé válhat.⁴⁵ Egy másik interjújában, már a választások megkezdése után, hosszabban foglalkozott külpolitikai kérdésekkel. A közel-keleti rendezési folyamattal kapcsolatban hangsúlyozta, hogy Egyiptomnak előbb meg kell erősödnie ahhoz, hogy nyomást tudjon gyakorolni Izraelre a továbblépés, s az állam létrehozását is beleértve a palesztinok önrendelkezési jogának elismerése érdekében. Nem tért ki azonban arra, hogy ez milyen feltételek mellett történhet. Arra a kérdésre, hogy támogatja-e a két állam-megoldást, sejtelmesen csak annyit válaszolt, hogy ami jó a palesztinoknak, az jó nekik is. Az 1979-es egyiptomi–izraeli békeszerződésről úgy nyilatkozott, hogy nem az egyezmény felmondására, hanem bizonyos pontjainak revideálására törekszenek, ebbe a palesztin kérdést is beleértette.⁴⁶ Abdulgafúr nem zárkózott el az Egye-

⁴⁴ Al-Nour Party, <http://www.jadaliyya.com/pages/index/3171/al-nour-party>; Egypt Elections: Al-Nour Party, Carnegie Endowment for International Peace, <http://www.aucegypt.edu/gapp/cairoreview/pages/articleDetails.aspx?aid=119>.

⁴⁵ Sherif Tarek: Q&A: Emad El-Din Abdel Ghafour, chairman of the Salafist Nour Party, Nour Party chief gives Salafist perspective on 'secular' vs. 'civic' state; political reform; international relations; future of tourism; and women's rights, 12 Dec 2011 <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/29157/Egypt/Politics-/QA-Emad-EIDin-Abdel-Ghafour,-chairman-of-the-Salaf.aspx>.

⁴⁶ Itt feltehetőleg a békeszerződéshez mellékelt levélben foglaltakról volt szó, amelyet annak idején Szadat egyiptomi elnök és Begin izraeli miniszterelnök küldött Carter amerikai elnöknek. Ebben megígérték, hogy a Gázai övezet és Ciszjordánia jövőjéről, a palesztin önkormányzati hatóság létrehozásáról maximum egy évig tartó tárgyalásokat kezdenek. Ezt követi a palesztin ön-

sült Államokkal való dialógustól. A kormányzati rendszert illetően a pártvezető inkább egy parlamentáris rendszerrel szimpatizált. Ez a decemberi állásfoglalás ellentétben állt a korábban emlegetett és a programban is szereplő félelnöki rendszerrel. Interjúja végén az iszlámista kormányról való félelmek eloszlatására hangsúlyozta, hogy az ellentétek miatt az FJP és a Núr közötti koalíció csak egy későbbiekben mérlegelésre kerülő opció. Ők az összes parlamenti erő részvételével létrejövő kormányzatban gondolkodnak. A szalafiták támogatták a katonákat az alkotmánymódosításról tartott népszavazáson, néhány esetben az is előfordult, hogy a hatalom kérésére egyes prédikátorok közreműködtek a felekezeti ellentétek lecsillapításában. De sokkal több hír érkezett arról, hogy prédikátorok, aktivisták megfenyegettek liberális, baloldali, radikális reformista platformmal fellépő képviselőjelölteket, szimpatizánsokat, illetve keresztényeket. Több alkalommal került sor felekezeti összetűzésekre. Soraikban vannak olyan vallási vezetők, akik a nőket és a keresztényeket legszívesebben kitiltanák a közigazgatási apparátusból.

A Núr Párt eredetileg a DA-koalíció részese volt, de az FJP-vel támadt ellentétek miatt kilépett a tömörülésből, s két kisebb szalafita csoportosulással 2011. november elején létrehozta az Iszlám Szövetséget (Islamic Alliance – IA). A koalíció egyik tagja a főképp kairói bázisú Aszala (Hitelesség) Pártja, a másik pedig az egykor radikális platformot képviselő al-Gamáa al-Iszlámija (Iszlám Csoport) által létrehozott Fejlődés és Építés Pártja volt. A szalafita politikai erők jelentős támogatást kapnak szaúdi és katari alapítványoktól. E nélkül laza szerveződésekben létrejövő csoportjaik, közülük is elsősorban a Núr Párt, nem tudott volna rövid idő alatt számottevő politikai erővé válni.

Szabad Egyiptomiak Pártja, Egyiptomi Blokk

A multimilliomos kopt üzletember, Nagíb Szávírész által létrehozott Szabad Egyiptomiak Pártja (Free Egyptians Party – FEP) hivatalosan 2011. július 12-én kapott működési engedélyt. A jelenleg több mint 100 ezer tagot tömörítő szerveződés vezetője – aki korábban szoros kapcsolatot ápolt az elnök fiával, Gamal Mubárakkal – kezdetől hangsúlyozza, hogy a csoportosulás nem pusztán a koptok pártja.

A párt politikai programja fontosnak tartja az állam és a vallás intézményes szétválasztását, ugyanakkor azt is egyértelművé teszi, hogy egyetért az alkotmány már többször is említett második pontjával. Hangsúlyozza, hogy egy vallási, nemi, etnikai, illetve társadalmi diskriminációtól mentes ország megteremtésében érdekelt. Támogatja a demokratikus szabadságjogokat, a nők jogainak maradéktalan érvényesülését minden területen, a közhivatalokban való szakmai karriert is beleértve. A dokumentum a felemelkedést a piacgazdaság erősítése, az adórendszer átalakítása révén kívánja biztosítani. Fontosnak tartja a minimálbér megállapítását, a mikrohitel-program kiterjesztését. Oktatási téren az állami kiadások öt éven belül történő megduplázását javasolta, továbbá azt, hogy az egyetemeken ingyenes oktatásban csak a szociális szempontból rászorult, kiváló eredményt elért hallgatók részesülhessenek. Az egészségügyben az állami kiadások öt év alatt történő megkétszerezését, az egészségbiztosítás általánossá tételét, a magántőke fejlesztési programokba bevonását sürgette. Fontosnak tartotta a lakásépítés feltételeinek megkönnyítését, az építőiparban kialakult monopóliumok megszüntetését, a szociális lakásépítés felkarolását, továbbá a közigazgatás decentralizálását, a korrupcióellenes törvények módosítását. A program egyik érdekessége az alkotmányos garanciák szükségességének felvetése, amelyeknek a köre kiterjedne a politikai rendszerre, az állampolgári jogok védelmére. A párt platformja úgyszintén fontosnak tartja az igazságszolgáltatás függetlenségének garantálását. A külpolitikai prioritásokat tekintve az egyiptomi nemzeti érdekek védelme mellett nagy jelentőséget tulajdonított a térség tömegpusztító fegyver-mentessé tételének, a közel-keleti rendezésnek. Ez utóbbi

---

kormányzati hatóság megalakítása, ami egyben az öt éves átmeneti palesztin autonómia kezdete. Ezután az izraeli fegyveres erőket részben kivonják, részben meghatározott körzetekbe helyezik át. Interjújában a Núr vezetője valószínűleg a ciszjordániai izraeli jelenlét kérdéséről szóló módosításra gondolt. Alaa Bayoumi: Q&A: Salafist politician Emad Abdel Ghafour, The head of Egypt's Al Nour party talks about religion in politics, relations with Israel and democracy. 21 Dec 2011, <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2011/12/201112201177306217.html>; Az egyiptomi-izraeli különbéke-szerződés (1979. március 26.) In Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések, 1945–1982. KJK, Gondolat, 1985, 604–613. o.

kapcsán aláhúzta egy palesztin állam 1967-es vonalak mentén történő mielőbbi létrehozásának fontosságát. A külkapcsolatokban a török, iráni, szudáni reláció mellett itt is hangsúlyosan szerepel a Nílus-medence többi országával való együttműködés fejlesztése.⁴⁷

A párt a demokratizálás iránt elkötelezett programja különösen szociális téren számos kívánnivalót hagyott maga után. Az elképzeléseken végigvonul az állami szerepvállalás korlátozására irányuló szándék, ugyanakkor a felvázolt liberális alternatíva egyáltalán nem garantálta a legnépesebb arab állam súlyos strukturális gondjainak rövid távon történő enyhítését. A külpolitikai stratégia sem volt kellőképp megalapozva. Szávírész, aki az egyiptomi helyzetet nagyon kritikusnak tartja, több interjújában is óva intett attól, hogy az MT mérsékelt irányvonalát, a demokratikus berendezkedést támogató megnyilatkozásait tartós stratégiai váltásként kezeljék. Szerinte az iszlámisták Egyiptomot Iránhoz hasonlóan teokráciává kívánják átalakítani.⁴⁸ Az elmúlt hónapokban adott interjúiból az is kitért, hogy a demokratizálás kiszélesítésében érdekelt politikai erők először alkotmányt akartak, s utána parlamenti választásokat. Miután a hadsereg ebben nem volt partner, egyfajta garanciaként szorgalmazták az „alkotmány feletti cikkelyek” elfogadását. De ez is háttérbe szorult, s a választások eredményeként nagyban növekedett annak az esélye, hogy az alkotmányozás folyamatában végül is az iszlámista politikai erők meghatározó befolyáshoz jutnak.⁴⁹ Szávírész egy decemberi interjújában önmérsékletre szólította fel az iszlámistákat, ellenkező esetben a liberális politikai erők folyamatos ellenállásával kell számolniuk.⁵⁰

A Szávírész pártja által kezdeményezett Egyiptomi Blokk 2011 augusztusában jött létre 14 liberális és baloldali párt, illetve ernyőszervezet részvételével. Többek között ebbe lépett be a Mohamed el-Baradei vezette Nemzeti Tömörülés a Változásért nevű szerveződés. A résztvevők között jelentkező ellentétek miatt azonban a választás előtti regisztrációs határidő végére az FEP mellett már csak két baloldali csoportosulás maradt: a szociálliberális értékeket képviselő Egyiptomi Szociáldemokrata Párt, s az ország legrégebbi baloldali csoportosulása, a Nemzeti Haladó Unionista (Tagammu) Párt.

Szocialista Népi Szövetség Pártja, a Forradalom Folytatódik Szövetség

A Szocialista Népi Szövetség Pártja (Socialist Popular Alliance Party – SPA) is Mubárak bukása után jött létre, működési engedélyt 2011 októberében kapott. A csoportosulás fő célja, hogy a baloldali szervezetek egyfajta integráló tömörülése legyen. Ebből a szempontból a párt a Tagammu korábbi törekvéseit próbálja folytatni.

A párt programja fő célként egy civil, demokratikus, mindenfajta diszkriminációtól mentes, a világi és a vallási szféra elkülönülésére épülő állam létrehozását jelölte meg. A párt a parlamentáris demokrácia megteremtését proponálta, s egykamarás képviselőtestületet javasolt. Az igazságszolgáltatás teljes függetlensége mellett szorgalmazták, hogy a rendőrség a helyi önkormányzatoknak legyen alárendelve. Ezeknek a testületeknek főképp pénzügyi téren nagyobb önállóságot kellene biztosítani. A párt támogatta a munkások sztrájkjogát, szociális követeléseit. A program fontosnak tartotta egy átfogó fejlesztési terv kidolgozását, mely nagy figyelmet fordít a helyi igényekre. Követelte a monopóliumok korlátozását, a költségvetés átláthatóbbá tételét, az adórendszer reformját, széles körű társadalombiztosítási rendszer megteremtését, továbbá a főbb bankok és biztosítótársaságok állami kézben tartását, annak garantálását, hogy a természeti erőforrások jövedelme a népet illesse. A fiatalok munkanélküliségének enyhítésére mezőgazdasági és ipari projektek kimunkálását sürgették. A program igazságos lakástörvényt, az elemi iskolától az egyetemig ingyenes oktatás biztosítását követelte. A külpolitikai célok között szerepelt az arab térség demokratizálódási folyamatának támogatása, az ezen országok közötti szorosabb kapcsolat előmozdítása, továbbá az Izraellel való diplomáciai kapcsolatok megszakítása, az arab–izraeli konfliktusnak Palesz-

⁴⁷ Free Egyptians Party, <http://www.jadaliyya.com/pages/index/3153/free-egyptians-party>; Free Egyptians Party, <http://egyptelections.carnegieendowment.org/2011/09/21/al-masriyeen-al-ahrrar-free-egyptians-party>.

⁴⁸ Paul Ingrassia and Tom Pfeiffer: INTERVIEW–Egypt telecom tycoon Sawiris eyes new horizons, Mon Feb 6, 2012 <http://uk.reuters.com/article/2012/02/06/idUKL5E8D62BA20120206>.

⁴⁹ Sawiris: Islamists hijacked Egyptian revolution, 14/08/2011, <http://www.egyptindependent.com/node/486207>.

⁵⁰ Sawiris: Islamists should offer concessions in spirit of consensus, 21/12/2011 <http://www.egyptindependent.com/node/560626>

tina „összes vallási irányzatát magában foglaló szekuláris, demokratikus állam” keretében történő megoldása. Fontosnak tartották az ország nemzetközi kereskedelmi szerződéseinek felülvizsgálatát, a Nílus-medence országaival való kapcsolatok erősítését.⁵¹

A párt külpolitikai programja nem volt alaposabban kimunkált, a palesztin kérdés rendezését szolgáló felvetés hasonló vonásokat mutat az Arafat vezette al-Fatah 1969-es nyilatkozatával. A program nagy hangsúlyt helyez a szociálpolitikára, az etatista fejlesztéspolitikára, de nem teljesen érthető, hogy az állam növekvő szerepét hogyan akarták a decentralizáció elvével párosítani. Arra se tért ki, hogy a külső forrásoknak milyen szerepet szánnak az elképzelések realizálásában. A program szinte teljesen hallgatott a más politikai irányzatokhoz való viszonyról. Ennek legfőbb oka az volt, hogy a párton belül éles viták voltak az iszlámistákkal és a liberális csoportosulásokkal való együttműködésről.

A „Forradalom Folytatódik Szövetség” (Revolution Continues Alliance – RCA), vagy ahogy másként nevezték a „Forradalom Beteljesítése Szövetség”, 2011 októberében jött létre. Az SPA mellett tagja lett többek között az Egyiptomi Szabadság Párt, az Egyiptomi Jelen Pártja, a Felszabadulás Pártja, Egyenlőség és Fejlődés Pártja, s a korábban már többször említett RYC. Az említett csoportosulások zöme a baloldali, liberális politikai mezőhöz tartozik, de ide csatlakoztak az MT-ből kivált, a Jelen Pártját létrehozó fiatalok is.

Koalíciók kívüli csoportosulások

Egyiptom legrégebbi pártja a Vafd Párt (vagy jelenlegi hivatalos nevén Új Vafd Párt) kezdetben szintén a DA-hoz csatlakozott, majd októberben döntött arról, hogy önállóan indul a választásokon. A párt szervezeti hátterével jelenleg egyetlen csoportosulás sem vetélkedhet. Anyagi és médiatámogatása is biztosított, hiszen a szerveződés sok jómódú üzletembert tömörít. A gyógyszerészdiplomával rendelkező pártelnök, Szajjid al-Badavi szintén tehetős üzletember, aki többek között az egyik legnézetesebb televíziós csatorna tulajdonosa.

A párt programja a demokratikus átalakulás szempontjából nagy jelentőséget tulajdonít a parlamentáris rendszer megteremtésének, a hatalmi ágak tényleges szétválasztásának. Követeli a polgári szabadságjogok gyakorlását korlátozó törvények eltörlését. Támogatja a véleménynyilvánítás szabadságát, feltéve, ha az a közmorált nem sérti. Gazdasági vonatkozásokban a párt a piacgazdaság erősítését, a monopóliumok eltörlését, a külföldi befektetések előmozdítását, az állami szerepvállalásnak a létfontosságú ágazatokra való korlátozását szorgalmazza. A csoportosulás támogatja a vallás és az állam szétválasztását. A „vallás Istené, a nemzet mindenkié” elvet követve a párt a muszlimok és koptok szoros együttműködésén alapuló nemzeti egység erősítésének híve. A Vafd programja is hangsúlyosan szól az oktatás- és egészségügy, a munkavállalók szociális jogainak biztosításáról. A csoportosulás tag teret szentel a külpolitikának, fő célnak ők is Egyiptom regionális vezető szerepének visszaállítását tekintik. Fontosnak tartják az arab világban végbemenő demokratizálási folyamat előmozdítását, azt, hogy ennek során Egyiptomot mintának tekintsék. Támogatják a „szabad, független, palesztin állam” létrejöttét, s Izraelt támogató politikája miatt elmarasztalják az Egyesült Államokat. Az Amerikával való stratégiai kapcsolatok erősítését a párt is fontosnak tartja, ugyanakkor figyelmeztet a kölcsönös érdek figyelembevételének fontosságára. A program az Izraellel való normál államközi kapcsolatok folytatása előfeltételeként jelöli meg az 1967-ben megszállt arab területek kiürítését, a vitatott libanoni terület visszaadását, valamint a dimonai nukleáris létesítmény bezárását.⁵²

Az ország legfajsúlyosabb liberális csoportosulásának programja a polgári demokratikus átalakulást erős nacionalizmussal párosítja. A platformból is kiténik, hogy vannak „közlekedő csatornák” az MT felé, amellyel a múltban az ütközőpontok ellenére nem egyszer együttműködtek. A felvázolt elképzelések egyik nagy hiányossága, hogy társadalom egy jelentős részét sújtó szegénység leküzdésére teendő intézkedésekkel viszonylag keveset foglalkozik.

⁵¹ Socialist Popular Alliance Party, <http://www.jadaliyya.com/pages/index/3159/socialist-popular-alliance-party>; Socialist Popular Alliance Party, <http://egyptelections.carnegieendowment.org/2011/10/19/socialist-popular-alliance-party-al-tahaluf-al-sha'abi-al-ishtiraki>.

⁵² Al-Wafd Party, <http://www.jadaliyya.com/pages/index/3155/al-wafd-party>; Al-Wafd (Delegation Party) <http://egyptelections.carnegieendowment.org/2011/09/20/al-wafd-delegation-party>.

Ugyancsak a DA tömörülésből vált ki a mérsékelt platformot képviselő *Vaszat (Közép) Párt*, mely végül egyik koalícióhoz sem csatlakozott. A csoportosulást még az 1990-es évek derekán az MT-ből kivált aktivisták hozták léptre, de hivatalos működési engedélyt a szerveződés a mubáraki korszakban nem kapott. Az ő felfogásuk az iszlám liberális gondolati iskolából indul ki. Pártjukat úgy határozták meg, hogy az „civil párt iszlám kötődéssel”.

A csoportosulás programja elutasítja a teokráciát. Nagy hangsúlyt helyez a szociális kérdésre, a szegénység leküzdésére. Szerintük ennek útja nem a gazdagság újraelosztásán, hanem a közszolgáltatások szubvencionálásán, a rászorulókat érdekeit szem előtt tartó fejlesztéspolitikán, s más lépéseken, így például a minimálbér megállapításán keresztül történhet. A többi iszlámista párthoz hasonlóan fokozottabban támaszkodtak volna a szegényadóra, a jótékonyági intézményekre. A párt a piacgazdaság és az állami szerepvállalás kombinációját javasolta. A munkások sztrájkjogának érvényesítését békés úton tartották lehetségesnek, ugyanez vonatkozott a politikai tiltakozó akciókra. Mindenre kiterjedő egészségbiztosítást és átfogó oktatási reformot követeltek. Ők is támogatták a palesztin államiséget, a menekültek visszatérési jogát. Amíg a helyi tiltakozó akcióknál békés fellépésre biztattak, Izraellel szemben azt is jogosnak tartották, ha a megszállás ellen a palesztinok fegyveres harcot folytatnak. A külpolitikai prioritások között náluk is megjelenik a Nílus-medence országai-val való együttműködés erősítése.⁵³

Választások, politikai kihatások

Az alsóházi választások kampányidőszaka hivatalosan 2011. november 1-jén kezdődött. Az időközben bekövetkező belpolitikai válság miatt felmerült a voksolás kezdetének elhalasztása, de a katonai tanács november 25-én közölte, hogy a történetek ellenére a választásokat a tervezett időpontban, három nappal később elkezdik. Így november 28-án – pontosan egy évvel a mubáraki korszak nagy felháborodást keltő utolsó parlamenti voksolásának kezdete után – megkezdődött a világviszonylatban is páratlanul hosszú ideig, másfél hónapig tartó választási folyamat. Ebben körülbelül 50 millió választásra jogosult 18 év feletti állampolgár vehetett részt. A voksolásra három fázisban 9-9 kormányzóságban került sor, két forduló között közel két hét telt el. Egy forduló során előbb a pártlistákra szavaztak, majd egy héttel később az egyéni választókerületekben induló jelöltekre. Ez mind a két esetben eredetileg egy-egy napra volt tervezve, de az utolsó pillanatban a voksolási időt egy-egy nappal meghosszabbították (november 28–29. – december 5–6.; december 14–15. – december 21–22.; január 3–4. – január 11–12.).⁵⁴ Az eredmények hivatalos közzétételében jelentős késések voltak, előfordult, hogy a bejelentett összesített adatot korrigálni kellett.⁵⁵ A választási részvételi arány a három forduló adatai alapján 54 százalékos volt.⁵⁶ A végső összesítés a következő eredményt hozta:

⁵³ Al-Wasat Party <http://www.jadaliyya.com/pages/index/3152/al-wasat-party>; Al-Wasat (Center Party), <http://egyptelections.carnegieendowment.org/2010/09/16/center-al-wasat-party>.

⁵⁴ Egyptian Elections Watch (Ahrām Online and Jadaliyya), Sunday 27 Nov 2011.

<http://english.ahram.org.eg/NewsContent/33/101/26943/Elections-/Laws-and-Processes/The-Concise-Idiot%e2%80%99s-Guide-to-the-Egyptian-Election.aspx>.

⁵⁵ A melléfogások közül különösen emlékezetes marad a Legfelső Választási Bizottság elnökének december második bejelentése arról, hogy az első forduló listás szavazásán 62 százalékos volt a részvétel, ami a „fáraók kora óta” nem fordult elő az országban. Safaa Abdoun: 62 percent voter turnout in first round of elections, says SEC. December 2, 2011.

<http://www.thedailynewsegypt.com/egypt-elections-2011/62-percent-voter-turnout-in-first-round-of-elections-says-sec.html>
Három nappal később kénytelen volt az eredményt 52 százalékra korrigálni. Egypt vote turnout downgraded amid run-off 05 Dec 2011 <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/12/2011125125051898670.html>.

⁵⁶ Muslim Brotherhood tops Egyptian poll result, 21 Jan 2012.

<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2012/01/2012121125958580264.html>.

A választással betöltésre került népi gyűlési mandátumok megoszlása⁵⁷

Párt, pártszövetség	Listás	Egyéni	Mandátumok összesen	Százalék
Szabadság és Igazságpárt (DA)	127	108	235*	47,18
Núr Párt (IA)	96	27	123**	24,69
Új Vafd Párt	36	2	38	7,63
Egyiptomi Blokk	33	1	34***	6,82
Vaszat Párt	10	0	10	2,00
Reform és Fejlődés Pártja	8	1	9	1,80
A Forradalom Folytatódik Szövetség	7	0	7	1,40
Egyiptomi Nemzeti Párt	4	1	5	1,00
Egyiptomi Szabadság Párt	4	0	4	0,80
Egyiptomi Polgárok Pártja	3	1	4	0,80
Unionista Párt	2	0	2	0,40
Igazság Párt	0	1	1	0,20
Konzervatív Párt	0	1	1	0,20
Egyiptomi Arab Szövetség Pártja	1	0	1	0,20
Demokratikus Béke Pártja	1	0	1	0,20
Független képviselők	0	23	23	4,61
Összesen	332	166	498	99,93

* A DA többi pártja és a szövetséghez kapcsolódó független jelöltek 22 mandátumot szereztek.

** Az IA többi pártja 16 parlamenti helyet nyert el.

*** A tömörülésen belül a Szociáldemokrata Párt 16, az FEP 15, Tagammu 3 mandátumot szerzett.

A választások első fordulójától kezdve eléggé egyértelmű volt, hogy az FJP messze kiemelkedik a mezőnyből, teljesítménye az előzetes várakozásokat is felülmúlta. Nagy meglepetés volt a vezető szalafita csoportosulás, a Núr Párt stabil második helye. Összességében az iszlámista csoportosulások földcsuszamlásszerű győzelmet arattak: a Vaszat eredményét is beleértve a mandátumok 74 százalékát szereztek meg. A liberális, baloldali, a volt NDP-ből alakult szerveződések és a pártokhoz nem kapcsolódó független képviselők a szavazatoknak kevesebb mint egyharmadát tudták begyűjteni. Különösképp feltűnő volt a vezető liberális tényezőnek számító Vafd Párt gyenge szereplése. A politikailag rendkívül aktív, a médiában gyakran szereplő „Forradalom Folytatódik” mindössze 7 mandátumot tudott megszerezni. Elgondolkodtató a táblázat alapján az is, hogy az egyéni körzeteket is abszolút mértékben az FJP dominálta. Figyelemreméltó eredményeket itt a Núr Párt és a független képviselők tudtak elérni, ez utóbbiak között többen korábban az NDP-hez tartoztak. Január 19-én jelentették be a 10 megbízott képviselő nevét, közülük öten kopt származásúak voltak. Ezzel próbálták némiképp ellensúlyozni azt a tényt, hogy a megválasztott honatyák között mindössze két kopt keresztény volt. A parlamentnek mindössze 10 női tagja lett, ezek közül nyolc választás, kettő kinevezés útján került a testületbe.

Az egyiptomi választások kimenetele az iszlámista trendet még inkább megerősíti az arab világban. A figyelem most elsősorban arra irányul, hogy a választások következtében a politikai rendszerben milyen változásokra lehet számítani. Szadat elnök annak idején úgy vélte, hogy akárki is áll Egyiptom élén, az egy fáraó lesz, mivel a szakadék közte és az alattvalók között mindig is hatalmas marad.⁵⁸ Most ez a tradíció, úgy tűnik, megszakad, de nem kizárt, hogy csak átmenetileg. Az MT legfelső vezetője, Mohamed Badie még a választási ciklus elején adott interjújában ismét igyekezett eloszlatni azokat a félelmeket, hogy egy iszlám állam megteremtésére törekednének, s megerősítette, hogy egy félelnöki rendszert preferálnak. Azt is hozzátette, hogy az elnökválasztáson saját jelöltet nem indítanak, s kedve-

⁵⁷ Final results of People's Assembly elections, http://www.ipu.org/english/parline/reports/2097_e.htm; http://www.ipu.org/english/parline/reports/2097_e.htm; Egyptian parliamentary election, 2011–2012 http://en.wikipedia.org/wiki/Egyptian_parliamentary_election,_2011.

⁵⁸ Adel al-Toraifi: Who will rule Egypt? 10 December 2011 <http://english.alarabiya.net/views/2011/12/10/181752.html>.

zónék tartanak, ha az első számú közjogi méltóság nem iszlámista irányzathoz tartozó politikus lenne. Badie dicsérte a katonai tanácsot azért, hogy „megvédte a forradalmat”, egyben tagadta, hogy az MT és a SCAF között titkos megállapodás létezne, s azt is, hogy a katonákkal nézeteltérések vannak a parlament és a kormány kompetenciái körül. A megbékélést felajánlotta a korábbi rendszer vezető tisztviselőinek, amennyiben visszaadják a népnek azt a pénzt, „amit elloptak”.⁵⁹ 2012. január 2-án adott interjújában az MT hivatalos szóvivője nem zárkózott el attól, hogy a katonai tanács tagjai a felelősségre vonás elmaradását illetően garanciákat kapjanak.⁶⁰ A választások után megjelent elemzésében a New York Times tudósítója, David D. Kirkpatrick már arról írt, hogy a katonák és az MT között nagy vonalakban létrejött a megállapodás a politikai „hogyan tovább?”-ről. E szerint egy „elnöki–parlament”, vagyis félelnöki kormányzás jön létre, a jogrendszer nem lesz markánsabban iszlám jellegű, mint korábban, s a vallás- és szólásszabadság is megfelelőképp biztosítva lesz. Az írás felfedte, hogy dolgoznak egy olyan kompromisszumon, amely szabályozná, hogy az arra illetékes civileknek milyen rálátásuk lehet a hadsereg belső ügyeire, s garantálná a katonai vezetők mentességét a felelősségre vonástól. A színpalak mögött az MT tanulmányozza, hogy más politikai átmenetek során az előző rendszer politikusai milyen garanciákat kaptak. Az iszlámisták a korábbiakkal ellentétben beleegyeztek abba, hogy a katonák által kinevezett Ganzúri-kormány 2012 júniusáig hivatalban maradjon, de előtte az új alkotmánynak is el kell készülnie. Az új alaptörvény rövid idő alatt is elkészülhet, mivel számos elemét tekintve valószínűleg megegyezik az 1971-es alkotmánnyal.⁶¹ A megegyezés lehetőségére utalt Carter volt amerikai elnök is, aki a választások végén látogatott Egyiptomba.⁶²

A hatalmi erőviszonyokban végbemenő váltással az Egyesült Államokban is számoltak. Még a nyár folyamán Anne Patterson, az Egyesült Államok volt pakisztáni diplomáciai képviselőjét nevezték ki kairói nagykövetnek, aki egy szeptemberi nyilatkozatában utalt arra, hogy a katonák uralma ideiglenes, s Washington együtt fog működni a demokratizálást támogató politikai erőkkel. Hozzátette, hogy az MT szerepével hazájában túlon túl is sokat foglalkoznak, ahelyett, hogy a választásokra és a gazdaságra koncentrálnának. Ezt egy újabb jelzésnek is lehetett tekinteni, hogy az iszlámisták hatalmi helyzetbe kerülését Washington nem ellenzi.⁶³ Az amerikai diplomácia helytelenítette a szükségállapot szeptemberi meghosszabbítását. November 25-én, a válság idején a Fehér Ház nyilatkozatot adott ki, amelyben elítélték a katonák tüntetőkkel szemben erőszakos fellépését, követelték, hogy az egyiptomi kormányt azonnal megfelelő hatalommal ruházzák fel, s folytassák a demokráciára való átmenetet a választásokkal. Hangsúlyozták annak fontosságát, hogy a hatalom mielőbb egy polgári kormány kezébe kerüljön.⁶⁴ A választások megkezdése után, november 30-án kiadott nyilatkozatában Clinton külügyminiszter gratulált az egyiptomi népnek „a békés, sikeres választási starthoz”, s ő is aláhúzta a demokráciára való átmenet folytatásának szükségességét.⁶⁵ A választások kimenetele Amerika számára a voksolást megelőzően sem volt kétséges, Washington már az első forduló után szükségesnek látta, hogy a politikai átalakulásról tárgyaljon. December 11-én John Kerry, a szenátus külügyi bizottságának befolyásos elnöke Kairóban tárgyalta Tantávvival, Ganzúri miniszterelnökkel, majd az FJP vezetőivel. Több fel-

⁵⁹ Zeinab El Gundy: Egypt is already Islamic, and we won't monopolise parliament: Brotherhood's Supreme Guide, 6 Dec 2011, <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/28651/Egypt/Politics-/Egypt-is-already-Islamic,-and-we-wont-monopolise-p.aspx>

⁶⁰ Brotherhood Spokesperson: Military Rulers Could Be Granted Immunity for Peaceful Handover of Power, Jan 03 2012, http://www.jadaliyya.com/pages/index/3895/brotherhood-spokesperson_military-rulers-could-be-

⁶¹ David D. Kirkpatrick: In Egypt, Signs of Accord Between Military Council and Islamists, January 22, 2012.

<http://www.nytimes.com/2012/01/23/world/middleeast/signs-of-accord-between-egyptian-military-and-muslim-brotherhood-on-new-charter.html?pagewanted=all>.

⁶² A Tantávvival is találkozó politikus egy interjújában kifejtette, hogy nem hiszi, hogy a SCAF a teljes felelősséget átruházza egy civil kormányra, amit meg szeretnének tartani, az a katonai költségvetés. Emellett mentességet szeretnének a felelősségre vonástól. Emlékeztetett néhány latin-amerikai ország példájára, ahol a sikeres átmenet azzal kezdődött, hogy távozásuk fejében a korábbi katonai vezetők immunitást kaptak. Szerinte egy demokratikusabb Egyiptom erősíteni fogja a regionális stabilitást. David D. Kirkpatrick: Carter Says Egypt's Military Is Likely to Retain Some Political Powers. January 11, 2012.

http://www.nytimes.com/2012/01/12/world/middleeast/jimmy-carter-expects-egypt-military-to-keep-some-powers.html?_r=1.

⁶³ Kristen Chick: New US ambassador says Egypt's democratic process is 'on track', September 15, 2011.

<http://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2011/0915/New-US-ambassador-says-Egypt-s-democratic-process-is-on-track>

⁶⁴ Statement by the Press Secretary on Recent Developments in Egypt, November 25, 2011. <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/11/25/statement-press-secretary-recent-developments-egypt>.

⁶⁵ Secretary Clinton on Egyptian Elections, 30 November 2011.

<http://translations.state.gov/st/english/texttrans/2011/11/20111130122338su0.9756085.html#axzz1mXc3aNu7>.

figyeltek arra, hogy a liberális politikai mező képviselői közül senkivel sem találkozott. A szenátor kijelentette, hogy az Egyesült Államok kész együttműködni bármely kormánnyal, melyet az egyiptomi nép választ. Az első forduló eredményei számukra nem jelentettek meglepetést, de emlékeztetett arra, hogy az „iszlám a béke és tolerancia vallása, mely minden embert respektál”. Egyúttal óva intett az Izraellel fennálló békeszerződés megkérdőjelezésétől. Az FJP vezetője biztosította amerikai vendégét, hogy pártja tiszteletben tartja az ország nemzetközi kötelezettségeit.⁶⁶ Kerry után január 11-én William Burns külügyminiszter-helyettes látogatott az egyiptomi fővárosba, aki a látogatása végén adott hosszabb interjújában bejelentette, hogy Obama elnök 1 milliárd dollár adósság-elengedést kér Egyiptom számára, amelyet főként munkahelyteremtésre fordítanának. Hangsúlyozta, hogy az egyiptomi átmenet sikere nem pusztán Washington és Kairó, hanem az egész régió érdeke. Az egyiptomi vezető szerep fontos tényezője a térségbeli stabilitásnak, és országának „nincs Kairónál fontosabb partnere” a régióban. Folytatni akarják a támogatási programot, az adósság-elengedés mellett más új kezdeményezésekkel is kiegészítve. Felfedte azt is, hogy az MT-vel a követségen keresztül évtizedek óta kapcsolatban állnak, s hangsúlyozta, hogy országa minden párttal kész kapcsolatot ápolni, amely elfogadja a demokratikus játékszabályokat, tiszteletben tartja az emberi szabadságjogokat, a nők, a kisebbségek jogait. Kulcsfontosságúnak nevezte a térségbeli stabilitás, a közel-keleti rendezés szempontjából az egyiptomi–izraeli békeszerződés betartását. A külföldi támogatású NGO-ok elleni hatósági fellépést nehézséget okozó tényezőnek nevezte.⁶⁷

A Mubarak utáni korszak első Népi Gyűlésének alakuló ülésére az eredetileg tervezettnél jóval korábban, 2012. január 23-án került sor. Ezen a testület elnökévé közel 400 képviselő támogatásával Szaad al-Katnit, az FJP-nek a jelölése okán lemondott főtitkárát választották. Beszédében az új házelnök megköszönte a hadseregnek, hogy a választásokat viszonylag békésen sikerült lebonyolítania. Tantávi a törvényhozói jogkört a parlamentnek átadó üzenetében ígéretet arra, hogy a hatalmat teljes mértékben júniusban fogja átadni a megválasztott elnöknek.⁶⁸ A SCAF vezetője másnap bejelentette, hogy a forradalom első évfordulója alkalmából január 25-től feloldják az 1981 óta érvényben lévő szükségállapotot.

Nem sokkal a Népi Gyűlés megalakulása után, január végén megkezdődtek a felsőházi választások. Az alsóházi voksoláshoz hasonlóan a listás szavazásra kettő, de az egyéni körzetekben a procedúrára a jóval kevesebb körzet miatt csak egy napot hagytak. Az időpontokat a katonai tanács előrébb is hozta, sőt az eredetileg tervezett három forduló helyett kétfordulós megoldást választottak (január 29–30. – február 7.; február 14–15. – február 22.). A szavazásra az első fázisban 12, a másodikban 13 kormányzósági körzetben került sor. A felsőházi szavazás első fordulójában a mandátumok 15 százalékának megszerzésével az FJP végzett az élen. A Núr 10, a harmadikként befutó Egyiptomi Blokk pedig közel 2 százalékot kapott. Az iszlámisták tehát itt is tetemes előnnyel vezetnek, de most a különbség a két élen álló között az alsóházi választásokkal összehasonlítva csökkent.⁶⁹

A politikai átalakulás további lépcsőfokairól változatlanul sok vita zajlik, az egyiptomi politikai folyamatok a választásokat követően egy újabb útelágazáshoz érkeztek. A továbbhaladás iránya azonban eléggé kérdéses. A politikai status quónak az iráni, illetve a hadsereg dominálta korábbi török megoldás irányába történő elmozdítása jelenleg egyaránt feszültséggerjesztő tényező. Az utóbbi évtizedben formálódó török modell első látásra járható útnak tűnik, de ennek feltételrendszere más, mint Törökország esetében. Itt ennek hosszabb távú stabilizálódása egyáltalán nem garantált. Nem törvényszerű, de nem kizárt, hogy Egyiptomban egy újabb átmeneti korszak következik, amelynek a vége egy iszlám értékekre fokozot-

⁶⁶ John Kerry tells Egyptians to accept parliamentary election results, MENA, 11 Dec 2011. <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/33/100/29021/Elections-/News/John-Kerry-tells-Egyptians-to-accept-parliamentary.aspx>; US senator John Kerry visits Muslim Brotherhood's FJP headquarters, Ahram Online, Sunday 11 Dec 2011, <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/0/29012/Egypt/0/US-senator-John-Kerry-visits-Muslim-Brotherhood's-.aspx>.

⁶⁷ Deputy Secretary, William J. Burns Interview With Lamis el Hadidi, CBC TV January 11, 2012.

<http://egypt.usembassy.gov/tr011112.html>. Burns az interjúja végén a 2011. december 29-i incidensre utalt. Az egyiptomi hatóságok ezen a napon számos, köztük amerikai bázisú NGO kairói irodáiban tartottak házkutatást, s a munkatársak egy része ellen bírósági eljárást kezdeményeztek. A nem kormányzati szervezetek finanszírozását szabályozó törvények megsértése mellett több NGO-t azzal is vádoltak, hogy megmozdulásokra ösztönöztek bizonyos politikai csoportokat a rezsimmal szemben.

⁶⁸ The inaugural session of the People's Assembly, http://www.sis.gov.eg/En/LastPage.aspx?Category_ID=1212.

⁶⁹ <http://www.sis.gov.eg/VR/shura2012/ehhtml/link01.htm>.

tabban építő politikai formáció kialakulása lesz. Nem valószínű, hogy ez a politikai szerkezet hasonló lesz a jelenlegi iráni berendezkedéshez. A kormányzati rendszert tekintve a jelenlegi helyzetben a legnagyobb esélye egy félelnöki rendszernek van. A közeljövőben kiderül, hogy ennek alkotmányos feltételei valóban megteremtődnek-e, s a két fő hatalmi tényező, a hadsereg és az MT meg tud-e egyezni a legfőbb közjogi méltóságot betöltő „konszenzus-teremtő politikusról”. A tavasszal kezdődő alkotmányozás és elnökválasztási kampány választ ad ezekre a kérdésekre.